

LIU-IEI-FIL-A--13-01388--SE

Transporterade eller omvandlade sakskador och viten

Transferred or Converted Property Damages and Penalty Payments

Alexandra Lindholm

HT 2012/ VT 2013

Handledare: Harald Ullman

Masteruppsats 30 hp
Affärsjuridiska programmet termin 9 och 10
Linköpings universitet

Sammanfattning

I det s.k. Bensinfallet ändrade en sakskada karaktär till en ren förmögenhetsskada i och med att ersättning för skadan regressvis fördes vidare mot bakre led. HD:s uttalande avseende ren förmögenhetsskada har blivit tämligen missförstått och i ett nyligen avgjort hovrättsfall (Kärnmjölsfallet) användes samma terminologi med hänvisning till just Bensinfallet. En transporterad sakskada föreligger när en sakskada *inte* ändrar karaktär när utgiven ersättning för skadan förs vidare mot bakre led. I de båda rättsfallen var det sålunda inte fråga om transporterade utan om omvandlade sakskador. Med hänsyn till den begreppsbildning som finns inom skadeståndsrätten är den omvandling som skedde i rättsfallen anmärkningsvärd. Enligt 1 kap 2 § SkL är en skada att betrakta som en ren förmögenhetsskada endast om den saknar samband med att någon lidit person- eller sakskada. En sakskada som omvandlas i stället för transporteras, och som därmed betraktas som en ren förmögenhetsskada, får konsekvenser såväl skadeståndsrättsligt som försäkringsrättsligt. Enligt 2 kap 2 § SkL ersätts endast ren förmögenhetsskada om den uppkommit genom brott och en ansvarsförsäkring för företag täcker i sin grundomfattning inte skadeståndsskyldighet p.g.a. ren förmögenhetsskada. Omvandlade sakskador står i strid med den begreppsbildning som finns inom skadeståndsrätten och därvid också den skadebegreppsriktade analysen, varför en sakskada inte kan omvandlas. Sakskador kan och ska därmed transporteras i liknande regressituationer.

I Vitesfallet hade HovR att avgöra huruvida ett vite, genom att förflyttas i kontraktskedjan, förlorat sin karaktär av vite genom att vitet krävdes av en annan part med stöd av skadeståndsregler och att detta skadestånd sålunda skulle anses falla utanför undantaget i försäkringsvillkoren. Domstolen hade med andra ord att avgöra huruvida det förelåg ett transporterat eller ett omvandlat vite. Ansvarsförsäkringen täcker i sin grundomfattning endast skadeståndsskyldighet, skyldighet att utge viten omfattas därmed inte. Huruvida ett vite transporteras eller omvandlas får följaktligen betydande konsekvenser för såväl försäkringstagare som försäkringsgivare. Ett vite motsvaras inte alltid av en faktisk skada hos den skadelidande och det kan ifrågasättas hur försäkringsgivare, när de fastställer en premie för en risk, ska kunna förutse hur stor en skada blir om viten kan omvandlas och därmed omfattas av ansvarsförsäkringen. Försäkringsrättsligt måste en rimlig utgångspunkt vara att ett vite inte förlorar sin karaktär av vite genom att viteskostnaden krävs av en annan part med stöd av skadeståndsregler. Ett vite kan således transporteras men inte omvandlas.

Innehållsförteckning

Förkortningar	6
1 Inledning	7
1.1 Problembakgrund	7
1.2 Problemformulering	8
1.3 Syfte	8
1.4 Metod	8
1.5 Disposition	9
1.6 Avgränsningar	10
2 Utomobligatoriskt och inomobligatoriskt skadestånd	11
2.1 Allmänt om skadeståndsrätten	11
2.2 Utomobligatoriskt skadeståndsansvar	12
2.2.1 Allmänt om skadeståndslagen	12
2.2.2 Skadetyper	13
2.2.2.1 Person- och sakskada	13
2.2.2.2 Ren förmögenhetsskada	15
2.2.2.3 Allmän förmögenhetsskada	16
2.2.2.4 Tredjemansskada och transformerad tredjemansskada	16
2.2.3 Begreppsbildningen	18
2.3 Inomobligatoriskt skadeståndsansvar	19
2.3.1 Köprättsligt skadestånds- och produktansvar	19
2.3.1.1 Allmänt om säljares skadeståndsansvar	19
2.3.1.2 Skadeståndets omfattning - särskilt om direkt och indirekt förlust	19
2.3.1.3 Undantaget för produktskador	21
2.4 Ingrediensskada	22
2.5 Distinktionen mellan sakskada i skadeståndsrättslig mening och fel i köprättslig mening	23
2.6 ”Hopp i kontraktskedjan”	24
2.6.1 Allmänt	24

2.6.2 Förbudet mot hopp i kontraktskedjan.....	24
2.6.3 Byggbranschens standardavtal – hinder mot hopp i kontraktskedjan	25
2.7 Något om skadeståndsansvar avseende tjänster	26
3 Viten – särskilt om dröjsmålsviten.....	28
3.1 Allmänt.....	28
3.2 Vitet i förhållande till skadestånd enligt allmänna regler	29
4 Ansvarsförsäkring	30
4.1 Ansvarsförsäkringens omfattning	30
4.1.1 Allmänt.....	30
4.1.2 Särskilt om fullgörelseansvar	30
4.1.3 Särskilt om ingrediensskador och flygmotorfallet	31
4.2 Skadetyper inom försäkringsbranschen	32
5 Transporterade och omvandlade sakskador.....	34
5.1 Rättspraxis.....	34
5.1.1 Bensinfallet.....	34
5.1.1.1 Allmänt	34
5.1.1.2 HD:s hänvisningar	35
5.1.2 Kärnmjölfallet.....	36
5.1.2.1 Allmänt	36
5.1.2.2 HovR:s hänvisningar.....	37
5.2 Doktrin	38
5.3 Vad kännetecknar en transporterad respektive omvandlad sakskada?.....	40
5.4 Försäkringsbolags inställning till transporterade och omvandlade sakskador	40
6 Transporterade och omvandlade viten.....	42
6.1 Rättspraxis.....	42
6.1.1 Vitesfallet	42
6.1.1.1 Allmänt	42
6.1.1.2 Skiljedomen	44
6.2 Vad kännetecknar ett transporterat respektive omvandlat vite?.....	44

6.3 Försäkringsbolags inställning till transporterade och omvandlade viten	45
7 Analys	46
7.1 Begreppsbildningen inom skadestånds-, försäkrings- och köprätten.....	46
7.1.1 Skadesituation eller skadebegrepp som grund för analys?.....	46
7.1.2 Distinktionen mellan de köprättsliga och skadeståndsrättsliga begreppen	48
7.2 Transporterade eller omvandlade sakskador	50
7.2.1 Bensinfallet.....	50
7.2.1.1 Allmänt	50
7.2.1.2 HD:s hänvisningar	50
7.2.1.3 Doktrin	51
7.2.2 Kärnmjölsfallet.....	53
7.2.2.1 Allmänt	53
7.2.2.2 HovR:s hänvisningar	53
7.2.2.3 Vilken skadetyper är Frebacos skada att hänföra till?	55
7.2.2.4 Frebacos yrkande.....	57
7.2.3 För- och nackdelar med transporterade respektive omvandlade sakskador	59
7.2.3.1 Huruvida försäkringsskydd föreligger kan avgöras av hur kravet framställs.....	59
7.2.3.2 Sakskada eller ren förmögenhetsskada	61
7.2.3.3 Köp i jämförelse med tjänst.....	62
7.2.3.4 Kan ren förmögenhetsskada även uppstå i ett regressläge?.....	62
7.2.4 Kan en sakskada transporteras respektive omvandlas?.....	63
7.2.5 Kan försäkringsbolagen göra något för att säkerställa att nya fall av omvandlade sakskador inte uppstår	65
7.3 Transporterade eller omvandlade viten	65
7.3.1 Vitesfallet	65
7.3.1.1 Allmänt	65
7.3.1.2 Transporterat eller omvandlat vite i avtalsförhållandet mellan Peab och Bravida	66
7.3.1.3 Transporterat eller omvandlat vite i avtalsförhållandet mellan Bravida och Trygg-Hansa.....	68
7.3.2 För- och nackdelar med transporterade respektive omvandlade viten.....	70
7.3.3 Kan ett vite transporteras respektive omvandlas?	71

7.3.4 Kan försäkringsbolagen göra något för att säkerställa att nya fall av omvandlade viten inte uppstår?	72
8 Sammanfattande analys och slutsatser	73
Källförteckning	76
Bilaga 1: Intervjuer av försäkringsbolag	79
Bilaga 2: Skadestånds- och vitesklausulen i ABT 94 och ABT 06.....	80

Förkortningar

ABT 94	Allmänna Bestämmelser för totalentreprenader avseende byggnads-, anläggnings- och installationsarbeten 94
ABT 06	Allmänna Bestämmelser för totalentreprenader avseende byggnads-, anläggnings- och installationsarbeten 06
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
KKöpL	Konsumentköplagen (1990:932)
KöpL	Köplagen (1990:931)
KtjL	Konsumenttjänstlagen (1985:716)
PAL	Produktansvarslagen (1992:18)
SkL	Skadeståndslagen (1972:207)

1 Inledning

1.1 Problembakgrund

Inom skadeståndsrätten inordnas skador i olika skadetyper, vilket i sin tur kan få betydelse för huruvida skadeståndsskyldighet föreligger eller inte. Som exempel kan nämnas att det enligt 2 kap 2 § SkL krävs brott för att ren förmögenhetsskada ska vara ersättningsgill. Även försäkringsbranschen använder sig av de skadeståndsrättsliga begreppen, framförallt genom att avgränsa försäkringsskyddet i försäkringsvillkoren. Grundskyddet i en ansvarsförsäkring för företag omfattar t.ex. endast skadeståndsskyldighet till följd av person- eller sakskada. Inom ansvarsförsäkringen har, förutom skadetyper, även formen på det ersättningsanspråk som riktas mot försäkringstagaren avgörande betydelse för huruvida försäkringsskydd föreligger.

I rättspraxis finns exempel på fall där en skada ändrat karaktär till en annan skadetyper. I det s.k. Bensinfallet ändrade en sakskada karaktär till en ren förmögenhetsskada genom att utgiven ersättning för skadan regressvis fördes vidare mot bakre led. Bensinfallet har fått nytt liv i Kärnmjölsfallet där liknande terminologi använts med hänvisning till just Bensinfallet. Förutom skadetyper som ändrat karaktär, finns det i praxis även exempel där en ersättningsform ändrat karaktär till en annan typ av ersättningsform. I Vitesfallet förlorade ett vite sin karaktär av ett vite genom att vitet krävdes av en annan part med stöd av skadeståndsregler. De begrepp som ofta förknippas med de tre nämnda rättsfallen är transporterade saksador och viten.

De tre rättsfallen är omdiskuterade och det råder idag osäkerhet kring hur liknande situationer ska hanteras, inte minst hos försäkringsgivare. Frågan huruvida en sakskada eller ett vite kan omvandlas och därmed ändra karaktär till ren förmögenhetsskada respektive skadestånd, kan få avgörande betydelse för om skadeståndsskyldighet anses föreligga och därmed även för om försäkringsskydd föreligger. Det finns följaktligen anledning att närmare utreda de ifrågasatta rättsfallen för att klargöra rättsläget och även utröna hur liknande situationer ska hanteras.

1.2 Problemformulering

För att klargöra rättsläget på ett ändamålsenligt sätt har jag valt att dela upp problemformuleringen i två kategorier; transporterade eller omvandlade sakskador respektive transporterade eller omvandlade viten.

Transporterade eller omvandlade sakskador

1. Vad kännetecknar en transporterad respektive omvandlad sakskada?
2. Vilka för- och nackdelar för en transporterad respektive omvandlad sakskada med sig?
3. Kan sakskador transporteras respektive omvandlas och, i så fall, under vilka förutsättningar?

Transporterade eller omvandlade viten

1. Vad kännetecknar ett transporterat respektive omvandlat vite?
2. Vilka för- och nackdelar för ett transporterat respektive omvandlat vite med sig?
3. Kan viten transporteras respektive omvandlas och, i så fall, under vilka förutsättningar?

1.3 Syfte

Syftet med uppsatsen är att klargöra och diskutera det rådande rättsläget avseende transporterade och omvandlade sakskador och viten. Uppsatsen ska utgöra ett ytterligare inlägg i den juridiska debatten. Det är min förhoppning att framställningen även kan bidra i den praktiska rättstillämpningen av transporterade och omvandlade sakskador och viten.

1.4 Metod

Lagtext och dess förarbeten, doktrin och praxis kommer att beaktas. Ämnet för uppsatsen behandlas i ringa utsträckning i litteraturen, och en stor del av den praxis som finns på området har avgjorts i underinstanser. Det kan givetvis diskuteras huruvida domar från underinstanser har prejudicerande verkan. Med hänsyn till bristen på material anser jag emellertid att allt material som finns att tillgå är av intresse för framställningen. För att visa hur den praktiska tillämpningen av transporterade och omvandlade sakskador och viten går till, har även intervjuer genomförts med försäkringsbolag i Sverige.

Utgångspunkten för framställningen är de tre ovan nämnda rättsfallen. Det material som samlats i referensramen är sålunda material som anses vara av intresse för de ifrågavarande rättsfallen. Även om utgångspunkten ligger vid de aktuella rättsfallen är det min förhoppning att framställningen likväl kan appliceras på liknande situationer, varför arbetet även har en mer allmän karaktär.

Metoden för uppsatsen är traditionell och kan vid en första anblick uppfattas som enkel. Min utmaning ligger emellertid inte i själva metoden utan snarare i att få ihop de delar av skadestånds-, försäkrings- och köprätten som har betydelse för framställningen.

Komplexiteten ligger sålunda i urvalet av material och därmed också i att förstå materialets betydelse för företeelsen av transporterade respektive omvandlade saksador och viten.

1.5 Disposition

Inledningsvis behandlas i kapitel 2 såväl inomobligatoriskt som utomobligatoriskt skadestånd. För att knyta an till de tre rättsfallen kommer kapitlet att koncentreras till SkL och KöpL och den reglering som är av betydelse för de aktuella rättsfallen. För att ge läsaren en bättre helhetsbild kommer dock även huvuddragen inom skadeståndsrätten att beröras. Kapitel 2 innehåller även avsnitt som anses vara av intresse för företeelsen av transporterade och omvandlade saksador och viten som sådan. Till skillnad från den allmänna delen som avser att ge läsaren en bättre helhetsbild, ska de här avsnitten på ett mer direkt sätt bidra i den senare analysen. Kapitel 3 är ett kortare avsnitt som allmänt behandlar viten, speciellt dröjsmålsviten. I kapitel 4 redogörs för ansvarsförsäkringens grunddrag, men också dess förhållande till skadeståndsrätten. I likhet med kapitel 2 har urvalet av material i kapitel 3 och 4 bestämts utifrån de tre rättsfallen, men även här finns inslag av mer allmän redogörelse för att ge läsaren en bättre helhetsbild. I kapitel 5 och 6 behandlas transporterade och omvandlade saksador och viten. Förutom en grundlig redogörelse av rättsfallen behandlar kapitel 5 och 6 även doktrin och försäkringsbolags inställning till transporterade respektive omvandlade saksador och viten. I kapitel 7 diskuteras och analyseras det samlade materialet. Avslutningsvis sammanfattas analysen och de slutsatser som uppsatsen frambringat i kapitel 8.

Kapitel 2 till 6 utgör uppsatsens referensram och kapitel 7 och 8 är uppsatsens analysdel. Av dispositionsskäl har emellertid två avsnitt av analytisk karaktär placerats i referensramen,

avsnitt 5.3 och 6.2, där begreppen transporterad och omvandlad sakskada respektive transporterat och omvandlat vite behandlas.

För att läsaren ska kunna tillgodogöra sig framställningen på ett ändamålsenligt sätt, inleds varje kapitel med en ingress vilken kort presenterar vad som kommer att behandlas i det kapitlet.

1.6 Avgränsningar

Studien avser att behandla kommersiella avtal varför relationen näringsidkare – konsument bortses från. Avseende den del av uppsatsen som behandlar försäkring kommer endast ansvarsförsäkringen för företag att behandlas, övriga försäkringar är därmed inte ämne för uppsatsen. Lagstadgade viten kommer inte att beröras utan uppsatsen behandlar endast avtalade viten.

Utredningen avseende huruvida sakskador kan transporteras respektive omvandlas behandlar endast frågan huruvida detta är möjligt enligt de allmänna skadeståndsrättsliga reglerna. Även om köprätten är en stor del, och t.o.m. en nödvändig del, av uppsatsen kommer sålunda mina slutsatser avseende sakskadors transport respektive omvandling endast beröras ur ett allmänt skadeståndsrättsligt perspektiv.

2 Utomobligatoriskt och inomobligatoriskt skadestånd

Det här kapitlet är tänkt som en genomgång av grunderna avseende den inomobligatoriska och utomobligatoriska skadeståndsrätten som Bensin-, Kärnmjöls- och Vitesfallet berör. Urvalet av det material som behandlas bygger således på en avvägning av vad som är relevant för rättsfallen men också för företeelsen av transporterade och omvandlade saksador och viten. Kapitlet är koncentrerat till SkL:s och KöpL:s reglering och de olika skadebegrepp som finns inom de olika rättsområdena, men även andra delar av skadeståndsrätten behandlas som anses vara av intresse för transporterade och omvandlade saksador och viten.

2.1 Allmänt om skadeståndsrätten

Allmänt uttryckt kan skadestånd beskrivas som en ersättning som ska sätta den skadelidande i samma ekonomiska ställning som denne haft om skadan inte hade inträffat. Regleringen avseende den här ersättningen finner vi i skadeståndsrätten. Med en snävare utgångspunkt förstås med skadeståndsrätt regler om skadestånd utanför kontraktsförhållanden, d.v.s. i utomobligatoriska förhållanden. I ett kontraktsförhållande bestäms skadeståndsskyldigheten mellan parterna av avtalet eller i varje fall av regler som knyter an till det ifrågavarande avtalet.¹ Skadeståndsansvaret är ett medel för att förmå en avtalspart att fullgöra sina förpliktelser. Med hänsyn till att skadeståndsskyldighet kan vara mycket betungande för skadevällaren och t.o.m. en ekonomisk omöjlighet, om inte skadeståndsskyldigheten kan kanaliseras till en ansvarsförsäkring, är det vanligt att skadeståndsskyldigheten inskränks via ansvarsbegränsningar i standardavtal.²

Den inomobligatoriska skadeståndsrätten ses ofta som ett speciellt rättsområde, skiljt från den allmänna skadeståndsrätten. Även om det finns olikheter mellan reglerna har de mycket gemensamt och det är svårt att dra en tydlig gräns mellan områdena. En skadelidande i ett avtalsförhållande kan ibland synas berättigad till skadestånd enligt både inomobligatoriska och utomobligatoriska ansvargrunder. Hellner beskriver företeelsen som *konkurrerande ansvargrunder*. Vid en sådan situation åberopar den skadelidande vanligen skadestånd på kontraktsmässiga grunder eftersom de reglerna oftast är mer förmånliga. Det förekommer emellertid situationer där den skadelidande föredrar att åberopa utomobligatoriska regler.

---

¹ Hellner, J, Radetzki, M, *Skadeståndsrätt*, s. 26 ff.

² Hellner, J, m.fl., *Speciell avtalsrätt II*, s. 200 ff.

Som exempel på en sådan situation kan nämnas att ersättningen enligt de kontraktsmässiga reglerna är begränsad till ett belopp som understiger förlusten i det aktuella fallet eller att rätten till ersättning är preskriberad.³

Förhållandet mellan utomobligatoriskt och inomobligatoriskt skadeståndsansvar är en av de tvistefrågor som diskuteras inom skadeståndsrätten och som inte sällan vållar praktiska problem. Ett exempel där problem kan uppstå är ansvaret för ren förmögenhetsskada. I kontraktsförhållanden ersätts ren förmögenhetsskada oberoende av om den vållats genom brott, medan det enligt 2 kap 2 § skadeståndslagen (1972:207) (SkL) krävs brott för att erhålla ersättning. Även följskador vållar problem eftersom de kan ligga på gränsen till vad som bedöms enligt reglerna för produktansvar.⁴

2.2 Utomobligatoriskt skadeståndsansvar

2.2.1 Allmänt om skadeståndslagen

I centrum för skadeståndsrätten står SkL. SkL reglerar ansvar p.g.a. eget eller andras vållande (culpa).⁵ Lagen är vidsträckt och av 1 kap 1 § SkL följer:

1 § I denna lag meddelade bestämmelser om skadestånd tillämpas, om ej annat är särskilt föreskrivet eller föranledes av avtal eller i övrigt följer av regler om skadestånd i avtalsförhållanden.

SkL är inte tvingande och den ska inte heller läsas motsatsvis. Avvikelse är möjliga genom såväl uttryckliga bestämmelser i speciell lagstiftning som genom allmänna skadeståndsrättsliga principer och regler som avtalats i kontraktsförhållanden.⁶ Lagen har karaktär av ramlagstiftning och man ska i rättspraxis inte vara förhindrad att gå vidare och utvidga ansvaret i olika situationer.⁷

---

³ Hellner, J, Radetzki, M, *Skadeståndsrätt*, s. 95 f och Bengtsson, B, m.fl., *Skadestånd i avtalsförhållanden*, s. 17 f.

⁴ Hellner, J, m.fl., *Speciell avtalsrätt II*, s. 203 ff.

⁵ Bengtsson, B, Strömbäck, E, *Skadeståndslagen – En kommentar*, s. 19 f.

⁶ A.a. s. 21.

⁷ Prop. 1972:5, s. 446.

2.2.2 Skadetyper

2.2.2.1 Person- och sakskada

Av motiven till SkL framgår att den reglering som finns avseende person- och sakskada inte ska hindra en fortsatt utveckling i rättstillämpningen av de grundsatser som utbildats för bestämmande av person- och sakskada. Bestämmelserna är sålunda endast en kodifiering av gällande rätt. De poster som inryms i bestämmelserna är de som hittills erkänts som ersättningsgilla, men de ska inte läggas till grund för motsatsslut.⁸

I 2 kap 1 § SkL stadgas:

1 § Den som uppsåtligen eller av vårdslöshet vållar personskada eller sakskada skall ersätta skadan.

Paragrafen innehåller den grundläggande regeln inom svensk skadeståndsrätt: *culparegeln*. För att skadeståndsskyldighet ska anses föreligga vid person- och sakskada, krävs att det föreligger uppsåt eller vårdslöshet.⁹

Det finns inte någon klar definition av *sakskada* i SkL, utan man har i stället försökt att konkretisera begreppet i motiven.¹⁰ Av motiven framgår:

”Som Skadeståndskommittén har anfört är till sakskada att hänföra i första hand genom fysiska medel direkt tillfogad skada på fysiska föremål, varmed avses såväl lösa saker som fast egendom med tillbehör.”¹¹

Att en sakskada ska ha orsakats med ”fysiska medel” verkar inte alls ha haft inverkan på tillämpningen av sakskadebegreppet i rättspraxis. Vikt har i stället lagts vid att skadan ska ha drabbat ett fysiskt föremål.¹² Som exempel på sakskada kan nämnas brunna byggnader och lösören, fläckade kläder och förgiftad kreatur. Även rent estetiska förändringar, vilka inte minskar brukbarheten kan utgöra sakskador.¹³ Enligt Nydrén ska en sakskada alltid anses föreligga när möjligheten att nyttja egendomen går förlorad genom att egendomen påverkas fysiskt, även om denna påverkan är en följd av en annan händelse. Det förutsatt att nyttjandemöjligheten inte kan återställas med allt för enkla medel och inom en relativt kort

---

⁸ Prop. 1972:5, s. 579.

⁹ Bengtsson, B, Strömbäck, E, *Skadeståndslagen – En kommentar*, s. 49.

¹⁰ Ullman, H, *Sakskada eller ren förmögenhetsskada*, NFT 3/1989, s. 189.

¹¹ Prop. 1972:5, s. 579 f.

¹² Bengtsson, B, m.fl., *Skadestånd i avtalsförhållanden*, s. 92.

¹³ Hellner, J, Radetzki, M, *Skadeståndsrätt*, s. 105.

tid. Nydrén menar att begreppet sakskada idag tillämpas på ett funktionalistiskt sätt och att egendomen fysiskt har skadats eller förändrats därmed inte är en allmän förutsättning för att sakskada föreligger enligt culparegeln.¹⁴

Vad skadestånd med anledning av sakskada omfattar framgår av 5 kap 7 § SkL:

- 7 § Skadestånd med anledning av sakskada omfattar ersättning för
1. sakens värde eller reparationskostnad och värdeminskning,
  2. annan kostnad till följd av skadan,
  3. inkomstförlust eller intrång i näringsverksamhet.

Ersättning utgår inte bara för det förmögenhetsvärde som gått förlorat p.g.a. att ett föremål skadas och för direkta kostnader eller utgifter med anledning av skadan, utan också för förmögenhetsförlust som utgör följdskada till den primära skadan. Som exempel kan nämnas inkomstförlust i en rörelse till följd av att maskiner skadats.¹⁵ Punkterna 2 och 3 betecknas enligt den skadeståndsrättsliga terminologin som förmögenhetsskada till följd av sakskada.¹⁶ De skadeföljder som anges i punkt 3 ligger nära de som anges i punkt 2. Som exempel kan nämnas att den som drabbas av en sakskada kan till följd av skadan förlora arbetsinkomst. En ersättningsbar följdskada föreligger också om den direkta skadan drabbar föremål i den skadelidandes verksamhet och denna skada medför intrång i form av störning eller avbrott i den skadelidandes verksamhet.¹⁷

Bestämmelsen tar inte ställning i frågan om kretsen av vilka som är berättigade till ersättning med anledning av en sakskada. Detta ska avgöras av domstolarna enligt allmänna grundsatser om ersättning för tredjemansskada.¹⁸

---

¹⁴ Nydrén, B, *Uppsatser om skadeståndsansvar och ansvarsförsäkring*, s. 195 ff. Se även prop. 1972:5 s. 579 f och Bengtsson, B, m.fl., *Skadestånd i avtalsförhållanden*, s. 92 ff. I NJA 2004 s. 566, *Tunnelfallet*, yttrade HD att ”Förutom fysisk påverkan av egendomen är också de insatser som krävts för att återställa egendomen av betydelse. Har inga eller endast obetydliga återställningsinsatser behövts kan någon sakskada inte anses ha uppkommit.”

¹⁵ Prop. 1972:5, s. 177 f och s. 578 f.

¹⁶ Ullman, H, *Sakskada eller ren förmögenhetsskada*, NFT 3/1989, s. 189.

¹⁷ Bengtsson, B, Strömbäck, E, *Skadeståndslagen – En kommentar*, s. 380 f. Se även Hellner, J, Radetzki, M, *Skadeståndsrätt*, s. 416.

¹⁸ Prop. 1972:5, s. 581.

2.2.2.2 Ren förmögenhetsskada

I 1 kap 2 § SkL stadgas:

2 § Med ren förmögenhetsskada förstås i denna lag sådan ekonomisk skada som uppkommer utan samband med att någon lider person- eller sakskada.

Av lagtexten framgår att det ska vara fråga om en ekonomisk skada. Den ska sålunda kunna värderas i pengar. Vidare ska den inte vara en följd av att någon lider person- eller sakskada. Person- eller sakskada kan ofta leda till ekonomiska förluster. Den typen av skada, ibland kallad allmän förmögenhetsskada, följer inte reglerna för ren förmögenhetsskada utan ersätts när sak- eller personskadan ersätts.¹⁹ Som exempel på ren förmögenhetsskada kan nämnas förlust genom försämrat resultat i en rörelse eller genom försämrade inkomster av arbete och uppdrag för enskilda personer, som uppstår utan att ha förmedlats av en person- eller sakskada. Ett annat exempel på ren förmögenhetsskada är när någon utsätts för bedrägeri och satsar sina pengar i ett värdelöst föremål.²⁰ Begreppet utvecklas inte i motiven utan gränsdragningen mot andra skadetyper får göras med hjälp av motivuttalanden avseende innebörden av begreppet sakskada.²¹

Eftersom ren förmögenhetsskada enligt lagtexten uppkommer utan samband med att *någon* lider fysisk skada, dras en gräns mot vanligen förekommande fall av tredjemansskada, där tredje man lider en ekonomisk förlust till följd av att någon annan drabbats av person- eller sakskada. Även om den fysiska skadan inte träffat tredje man utan en annan person, har det ju förekommit en fysisk skada och reglerna om ren förmögenhetsskada kan inte bli tillämpliga.²²

Av 2 kap 2 § SkL följer att:

2 § Den som vållar ren förmögenhetsskada genom brott skall ersätta skadan.

Huvudregeln i svensk rätt är att ren förmögenhetsskada leder till skadeståndsskyldighet om den orsakats genom brott. Skadeståndsskyldigheten anknyts till straffbarheten. Om ett handlande inte är straffbart kan det heller inte medföra någon skadeståndsskyldighet för ren förmögenhetsskada.²³

---

¹⁹ Bengtsson, B, Strömbäck, E, *Skadeståndslagen – En kommentar*, s. 47.

²⁰ Hellner, J, Radetzki, M, *Skadeståndsrätt*, s. 65 f.

²¹ Ullman, H, *Sakskada eller ren förmögenhetsskada*, NFT 3/1989, s. 190.

²² Bengtsson, B, Strömbäck, E, *Skadeståndslagen – En kommentar*, s. 47.

²³ Hellner, J, Radetzki, M, *Skadeståndsrätt*, s. 67 f.

2.2.2.3 Allmän förmögenhetsskada

Det finns inte någon definition i SkL av sådan ekonomisk följdförlust som någon lider genom att någon annan lidit person- eller sakskada, det uttryck som utvecklats i det här sammanhanget är *allmän förmögenhetsskada*. Om följdförlusten drabbar samma rättssubjekt som lidit person- eller sakskada betecknas emellertid även ersättningen som utgår p.g.a. följdförlusten som personskadeersättning respektive sakskadeersättning.²⁴ Kleineman har anfört att begreppet *allmän förmögenhetsskada* ska användas för att beskriva skada som varken utgör person- eller sakskada eller ren förmögenhetsskada, d.v.s. en ekonomisk följdförlust som någon lider p.g.a. att någon lidit person- eller sakskada. I doktrin förekommer emellertid begreppet allmän förmögenhetsskada även som ett samlingsbegrepp för alla ekonomiska skador som inte utgör person- eller sakskador.²⁵

2.2.2.4 Tredjemansskada och transformerad tredjemansskada

Andersson definierar tredjemansskada som en "*Allmän förmögenhetsskada till följd av annans person- eller sakskada.*"²⁶ Det finns emellertid inget som hindrar att en tredjemansskada kan följa indirekt av en ren förmögenhetsskada.²⁷ Huvudregeln är att det endast är den direkt skadelidande som har rätt till skadestånd. Andra skadelidande, tredje man som drabbats av ekonomisk förlust, kan inte kräva ersättning direkt av den som orsakat skadan. Den här indirekta förlusten utgör inte ren förmögenhetsskada enligt 1 kap 2 § SkL. När tredje man skadats till person eller egendom kan den tredje mannen kräva ersättning för en sådan skada, förutsatt att det föreligger adekvat kausalitet.²⁸

Det s.k. *Kabelfallet*, NJA 1988 s. 62, är ett av de avgörande rättsfallen avseende tredjemansskador. En grävmaskinist hade vårdslöst skadat en elkabel, med vilken ett företag försågs med el. Skadestånd yrkades av företaget dels för att material kasserats och förstörts och dels för den förmögenhetsförlust som uppstått till följd av driftsstörning. Majoriteten i HD ogillade yrkandet om skadestånd för förmögenhetsförlusten men biföll skadeståndstalan avseende sakskadan. HD anförde att förmögenhetsförlusten var en följdskada som enligt huvudregeln inte var ersättningsgill och att skäl saknades för att frångå denna i det aktuella fallet. Tredje man som drabbas av en indirekt sakskada kan sålunda få ersättning för skadan.

---

²⁴ Kleineman, J, *Ren förmögenhetsskada*, s. 134.

²⁵ A.a. s. 134. Jfr Hellner, J, Radetzki, M, *Skadeståndsrätt*, s. 66. Hellner anser att även ren förmögenhetsskada är en form av allmän förmögenhetsskada.

²⁶ Andersson, H, *Trepartsrelationer i skadeståndsrätten*, s. 17 f.

²⁷ Ullman, H, *Sakskada eller ren förmögenhetsskada*, NFT 3/1989, s. 191.

²⁸ Bengtsson, B, Strömbäck, E, *Skadeståndslagen – En kommentar*, s. 44. Se även prop. 1972:5 s. 158 f.

Däremot saknar tredje man rätt till ersättning när denne drabbas av en indirekt förmögenhetsskada.²⁹

Även om huvudregeln är att det endast är den direkt skadelidande som har rätt till skadestånd, finns situationer där tredje man kan beviljas skadestånd. Man brukar i de här situationerna kräva att den tredje mannen ska ha ett *konkret närliggande intresse* knutet till den skadade saken. Andersson beskriver uttrycket som den ”tredjemansprincip” på vilken prövningen av tredje mans skadeståndskrav baseras.³⁰ I senare praxis har även vikt fästs vid närhet till äganderätt.³¹

Andersson benämner en särskild form av tredjemansskada för *transformerad tredjemansskada*. Det handlar om fall där en person- eller sakskada initialt inträffar varvid den direkt skadelidande ersätter den följdförlust som uppstår hos tredje man. Den direkt skadelidande kräver i sin tur ersättning för den här utgiften av skadevållaren. Förmögenhetsskadan flyttas på så sätt från tredje man till den direkt skadelidande. Om kravet från den direkt skadelidande godkänns blir resultatet att skadevållaren står ansvaret för kompensation till tredje man. Ett av typfallen av transformerade tredjemansskador är det fallet att den direkt skadelidande ersätter tredje man genom skadestånd, vite eller annan liknande ersättning. Den direkt skadelidande har åsamkats skada och förhindras härigenom att fullgöra ett åtagande gentemot tredje man. För att den direkt skadelidandes anspråk ska godkännas krävs att denne varit skyldig att utge ett skadestånd eller vite till den han sålt varan vidare till. Den direkt skadelidandes skadeståndsskyldighet mot en indirekt skadelidande måste bli fastslagen för att summan ska kunna ingå i den skadelidandes krav mot skadevållaren. Att den direkt skadelidande kan erhålla ersättning i de här situationerna måste grunda sig i viljan att hela dennes förlust ska ersättas. Huruvida förlusten avser kostnader för tredje man eller annat har sålunda ingen betydelse.³²

---

²⁹ Bengtsson, B, m.fl., *Skadestånd i avtalsförhållanden*, s. 97.

³⁰ Andersson, H, *Trepartsrelationer i skadeståndsrätten*, s. 20.

³¹ Se NJA 2009 s. 16 där en bostadsrättshavare ansågs berättigad till skadestånd för kostnader som uppkommit till följd av skada på bostadsrättsföreningens fastighet. HD anförde att en bostadsrättshavare i många avseenden intar en ägarliknande ställning och att en bostadsrätt som förmögenhetsstillgång är nära besläktad med äganderätten till en fastighet. Se även Kleineman, J, *Ersättningsgilla tredjemansskador – än en gång*, JT 2009-10, s. 309 ff.

³² Andersson, H, *Trepartsrelationer i skadeståndsrätten*, s. 95 ff.

2.2.3 Begreppsbildningen

Kleineman har riktat stark kritik mot den begreppsbildning som bildats i och med införandet av SkL. Han menar att uppdelningen mellan olika skadetyper leder till svåra och onödiga tolkningsproblem och även till sakligt omotiverade gränsdragningar.³³ Kleineman är förespråkare för en skadesituationsinriktad analys i stället för en skadebegreppsriktad analys av skadeståndsrätten. Han menar att tillkomsten av SkL inneburit att den begreppsriktade analysmetoden, med utgångspunkt i SkL:s skadebegrepp, erhållit HD:s gillande. Vidare menar Kleineman att lagtexten ger intrycket av att varje form av person- eller sakskada, oavsett vem som är skadevållare, är ersättningsgill förutsatt att det föreligger adekvat kausalitet och att det därvid finns risk för att den fiktiva analysen tar över den rationella och logiska analysen.³⁴ Kleineman menar att ”HD tagit fasta på möjligheten att ”förenkla” svåra skadeståndsproblem med stöd av den skadebegreppsriktade analysmetoden ... ”.³⁵ Han betonar vikten av att analysera ansvaret utifrån skadesituationer mer än utifrån ett på förhand definierat skadebegrepp.³⁶ Han menar att skadetyperna visserligen har en given funktion när det gäller huvudfallen, men att läget är annorlunda när det gäller de inte lika självklara fallen. I de svårare fallen kan en uppdelning efter skadetyperna medföra att man fastnar i en traditionell begreppsjurisprudens där rättsföljder härleds genom definitionen av begrepp. Kleineman konstaterar avslutningsvis att man vid osäkra fall bör undvika att som första steg i analysen bestämma vilken skadetyper det är fråga om i den aktuella situationen.³⁷

Även Andersson har riktat kritik mot den begreppsbildning som skapats, speciellt med avseende på det skadevållarperspektiv som föreligger i svensk rätt. Han menar att det är vägen från skadevållarens handling över en första person- eller sakskada som avgör definitionen av vem som är tredje man och vem som lidit ren förmögenhetsskada. Det är sålunda inte de inträffade förlusterna för den skadelidande som avgör situationen i fråga.³⁸

---

³³ Kleineman, J, *Ren förmögenhetsskada*, s. 131 f.

³⁴ Kleineman, J, *Begreppsbildningen och den skadeståndsrättsliga analysen – en renässans för begreppsjurisprudensen*, JT 1993/94, s. 718 ff.

³⁵ A.a. s. 723.

³⁶ Kleineman, J, *Ren förmögenhetsskada*, s. 135.

³⁷ A.a. s. 199. Se även Strömholm, S, *Rätt, rättskällor och rättstillämpning*, s. 87 ff vari begreppsjurisprudens och dess verkningar behandlas mer grundligt.

³⁸ Andersson, H, *Trepartsrelationer i skadeståndsrätten*, s.18.

2.3 Inomobligatoriskt skadeståndsansvar

2.3.1 Köprättsligt skadestånds- och produktansvar

2.3.1.1 Allmänt om säljares skadeståndsansvar

Säljarens skadeståndsansvar enligt Köplagen (1990:931) (KöpL) kan aktualiseras vid försening, fel i varan, rättsligt fel i varan och underlåtenhet att uppfylla skyldighet att avhjälpa fel. Även underlåtenhet att meddela i förväg om försening, fel i varan och rättsligt fel kan leda till skadeståndsskyldighet för säljarens del.³⁹

För att säljaren ska bli skadeståndsskyldig för dröjsmål krävs att dröjsmålet inte beror på köparen eller något förhållande på dennes sida. Enligt 27 § KöpL har säljaren ett kontrollansvar och ett ansvar för försummelse. Om säljaren kan visa att händelsen som orsakade dröjsmålet berodde på ”ett hinder utanför hans kontroll som han inte skäligen kunde förväntas ha räknat med vid köpet och vars följder han inte heller skäligen kunde ha undvikit eller övervunnit” befrias säljaren från skadeståndsansvar. Om säljaren inte lyckas visa att dröjsmålet orsakades av en händelse utom hans kontrollsfär blir han ansvarig för de direkta förluster som köparen lidit. För att köparen ska ha rätt till ersättning även för indirekta förluster krävs att säljaren varit försumlig.⁴⁰

Det finns en generell rätt för köparen att kräva skadestånd för fel i varan enligt 40 § KöpL. Liksom vid säljarens dröjsmål har säljaren ett kontrollansvar för direkta förluster och ett försummelseansvar för indirekta förluster. Till skillnad från skadeståndsreglerna avseende dröjsmål ansvarar emellertid säljaren för alla förluster, d.v.s. såväl direkta som indirekta, när varan avviker från vad säljaren särskilt utfäst. Om säljaren handlat grovt vårdslöst eller i strid mot tro och heder får köparen åberopa att varan är felaktig även om reklamation och undersökning inte gjorts enligt lagens mening.⁴¹

2.3.1.2 Skadeståndets omfattning - särskilt om direkt och indirekt förlust

Principerna för beräkning av skadeståndet återfinns i 67-70 §§ KöpL. Genom skadeståndet ska den ickeavtalsbrytande parten försättas i samma ekonomiska situation som om avtalet fullgjorts. Utgångspunkten för rätten till ersättning är sålunda det positiva kontraktsintresset.⁴²

---

³⁹ Bengtsson, B, m.fl. *Skadestånd i avtalsförhållanden*, s. 33 f.

⁴⁰ A.a. s. 35 ff, Ramberg, J, *Köplagen*, s. 342 ff och prop. 1988/89:76 s. 108 ff.

⁴¹ Ramberg, J, *Köplagen*, s. 431 ff.

⁴² A.a. s. 639 ff.

Som beskrivits ovan finns en uppdelning mellan direkt och indirekt förlust som har betydelse med hänsyn till att förlusterna ersätts beroende på vilken typ av ansvar det är fråga om i det aktuella fallet. Säljarens ansvar för försening och för fel gäller inte indirekt förlust om inte säljaren varit vårdslös eller, vid fel, om inte varan avvek från vad säljaren särskilt utfäst.

Definitionen av direkta och indirekta förluster återfinns i 67 § KöpL.

67 § Skadestånd på grund av avtalsbrott omfattar ersättning för utgifter, prisskillnad, utebliven vinst och annan direkt eller indirekt förlust med anledning av avtalsbrottet. Skadestånd enligt denna lag omfattar dock inte ersättning för förlust som köparen tillfogas genom skada på annat än den sålda varan.

Som indirekt förlust anses

1. Förlust till följd av minskning eller bortfall av produktion eller omsättning,
2. annan förlust till följd av att varan inte kan utnyttjas på avsett sätt,
3. utebliven vinst till följd av att ett avtal med tredje man har fallit bort eller inte har blivit riktigt uppfyllt, och
4. annan liknande förlust, om den varit svår att förutse.

Som indirekt förlust enligt andra stycket anses dock inte en sådan förlust som den skadelidande har haft för att begränsa en förlust av annat slag än som anges i andra stycket.

I 67 § första stycket första meningen KöpL anges vad som ersätts när det gäller både direkt och indirekt förlust. Med utgifter förstås direkta kostnader som avtalsbrottet medfört. Som exempel kan nämnas post-, telefon- eller transportkostnader, vilka varit nödvändiga för att kompensera den uteblivna prestationen. I den mån förlusten inte har blivit kompenserad genom prisskillnad kan ersättning för utebliven vinst bli aktuell. Ersättning för annan direkt eller indirekt förlust kan aktualiseras t.ex. när en köpare på grund av säljarens kontraktsbrott blir skadeståndsskyldig gentemot tredje man som gjort en förlust på att inte få varan av köparen i tid eller genom att få en felaktig vara. Ett annat exempel är att köparen på grund av den felaktiga prestationen gör en förlust i form av produktionsbortfall.⁴³

Som exempel på indirekt förlust anges i förarbetena avtalat förseningsvite. Samma proposition anger emellertid att skadestånd som köpare vid en vidareförsäljning tvingas utge till den andre köparen, p.g.a. en omständighet som är hänförlig till den ursprungliga säljarens avtalsbrott, kanske ska anses utgöra en direkt förlust.⁴⁴ Ramberg anser att den här typen av

---

⁴³ Prop. 1988/89:76 s. 194 f.

⁴⁴ A. prop. s. 202.

skadeståndersättning till tredje man borde behandlas på samma sätt som avtalsviten och därmed anses utgöra en indirekt förlust.⁴⁵

Den uppräknning som återfinns i 67 § andra och tredje stycket är inte enbart en exempelsamling, utan det är en uttömmande beskrivning av indirekt förlust. Andra förluster är direkta och ska sålunda ersättas även enligt kontrollansvarsreglerna. Avsikten har varit att få en klar gräns. Tyvärr har lagstiftaren inte nått ända fram och punkt 4 öppnar upp för osäkerhet.⁴⁶ Indelningen mellan direkt och indirekt förlust har som egentligt syfte att på ett så utförligt sätt som möjligt skilja de två kategorierna från varandra för att på så sätt ange hur långt kontrollansvaret sträcker sig. Taxell har kritiserat uppdelningen och menar att det kan vara svårt, eller t.o.m. omöjligt, att dra en tillräckligt tydlig gräns mellan direkt och indirekt förlust.⁴⁷

2.3.1.3 Undantaget för produktskador

Skadestånd enligt KöpL omfattar inte produktskador (67 § första stycket andra meningen KöpL). Produktansvarslagen (1992:18) (PAL) föreskriver ett strikt ansvar för person- och saksador på egendom som tillhör konsument, om skadorna orsakats av en säkerhetsbrist i den levererade produkten (se 1 § PAL). I kommersiella förhållanden får i stället allmänna skadeståndsrättsliga principer ligga till grund för en säljares produktansvar. Trots att produktskador undantas från köplagens skadeståndsregler är det förstås möjligt för säljaren att ådra sig ett kontraktsrättsligt ansvar. Försäljningen som sådan kan konstituera en garanti att den köpta varan ska kunna användas för det avsedda ändamålet utan risk för skada på den egendom varmed varan är avsedd, även om säljaren inte uttryckligen åtagit sig ett sådant ansvar.⁴⁸ Mot bakgrund av kravet i 40 § tredje stycket KöpL om särskild utfästelse för rätt till ersättning för all förlust och av undantaget för produktskador i 67 § första stycket KöpL, är det emellertid troligt att en garanti av det slag som nämnts inte fortsättningsvis kan godtas som grund för ett köprättsligt eller avtalsrättsligt ansvar.⁴⁹

I produktskaderesonemang bör även möjligheten att rikta anspråk mot bakre säljled för skador, som enligt synsättet i KöpL inte kan stödjas på köprättslig grund beaktas. Om skadestånd utges av köpare X till dennes köpare Y, kan det som har betalats som skadestånd

---

⁴⁵ Ramberg, J, *Köplagen*, s. 671.

⁴⁶ Bengtsson, B, m.fl., *Skadestånd i avtalsförhållanden*, s. 100 och prop. 1988/89:76 s. 199.

⁴⁷ Taxell, L-E, *Skadestånd vid avtalsbrott*, s. 180 ff.

⁴⁸ Ramberg, J, *Köplagen*, s. 663. Se även NJA 1968 s. 285 och NJA 1985 s. 641.

⁴⁹ A.a. s. 663 f.

ingå i den ersättning som köparen X i sin tur kräver som skadestånd av sin säljare Z. Det handlar inte längre om en fysisk skada på egendom utan om ersättning för förmögenhetsförlust p.g.a. avtalsbrott. Den här förlusten nämns inte direkt i 67 § andra stycket och kanske inte heller omfattas av 67 § andra stycket fjärde punkten, varför den kan anses utgöra en direkt förlust. Det köprättsliga ansvaret vid produktskador aktualiseras då för säljaren, visserligen inte när produkten skadar köparens egendom, utan endast när produkten skadar egendom tillhörig annan som i sin tur kräver ersättning av köparen. Ersättningsanspråket konverteras på så sätt till ett ersättningsanspråk för förmögenhetsförlust.⁵⁰

2.4 Ingrediensskada

Lindmark har definierat ingrediensskada illustrativt:

”Det rör sig här om skador där den skadebringande produkten, på ett mer definitivt sätt, uppgått i slutprodukten och härigenom genom sin felaktighet kommit att förstöra den slutprodukt i vilken den ingått. Det gäller med andra ord sådana situationer där den levererade produkten uppgått i en annan produkt på ett sådant sätt att den i faktiska eller praktiska termer ej går att åtskilja från slutprodukten som sådan.”⁵¹

En ingrediensskada är således en skada som uppstår när en levererad produkt förenats med köparens egendom på ett sådant sätt att produkten inte kan avskiljas efter föreningen. Det kan vara fysiskt omöjligt att företa en separation eller också är en separation möjlig men inte ekonomiskt försvarbar. Antalet ingrediensskador har ökat inom försäkringsbranschen och därför har även intresset kring de problem som ingrediensskador för med sig ökat.⁵²

I det s.k. *Flygmotorfallet*, NJA 1996 s. 68, inträffade en form av ingrediensskada.⁵³ I rättsfallet hade ett flänsämne levererats och sammanfogats med en flygmotorkomponent. P.g.a. otillräcklig kvalitet medförde sammanfogningen att komponenten kasserats. HD ansåg att komponenten drabbats av en sakskada och uttalade sig enligt följande:

---

⁵⁰ Ramberg, J, *Köplagen*, s. 664.

⁵¹ Lindmark, D, *Industrins produktansvar*, s. 124.

⁵² Ullman, H, *Försäkring och ansvarsfördelning*, s. 182 ff.

⁵³ Bengtsson, B, m.fl., *Skadestånd i avtalsförhållanden*, s. 94. För den som vill fördjupa sig i rättsfallet och ingrediensskador se även Robert Nilssons Magisteruppsats, *Flygmotorfallet (NJA 1996 s. 68) och dess konsekvenser*.

”Vid bedömningen bör hänsyn kunna tas till att den ifrågavarande egendomen försämrats genom att dess funktion förlorats eller blivit nedsatt i icke obetydlig grad.”⁵⁴

Enligt HD:s dom kan en bedömning av slutproduktens funktion göras. I målet hade två delar av en komponent till en flygmotor svetsats samman och det var fråga om ett s.k. föreningsfall. HD:s uttalande har av Ullman beskrivits som en ”funktionsskadeprincip”. Ullman ställer sig dock skeptisk till att applicera den här funktionsskadeprincipen på de övriga kategorierna av ingrediensskador (förädlingsfallen, djur- och växtfallen och informationsfallen), vid avgörande av om en sakskada har inträffat.⁵⁵ I förädlingsfallen är det fråga om en levererad produkt som utgör råvara eller material till den egna produkten som köparen framställt genom förädling eller bearbetning av något slag. Slutprodukten i förädlingsfallen har ett helt annat utseende än den köpta produkten. Djur- och växtfallen uppstår när djur eller växter förbrukat en produkt och därefter skadats på något sätt. När en informationsbärare förses med felaktig information kan ett informationsfall uppstå. Som exempel på informationsbärare kan nämnas tidningar och datamedia.⁵⁶ Ullman anser att Flygmotorfallets funktionsskadeprincip möjligtvis kan appliceras på förädlingsfallen eftersom det i de här fallen sker en förening liknande den som ägde rum i Flygmotorfallet. Avseende de övriga ingrediensfallen anser Ullman att det är svårt att finna en sådan gemenskap.⁵⁷

2.5 Distinktionen mellan sakskada i skadeståndsrättslig mening och fel i köprättslig mening

Som beskrivits ovan omfattar säljarens skadeståndsskyldighet enligt KöpL olika förmögenhetsförluster. Skadeståndsskyldigheten omfattar emellertid inte skada på själva varan. Om förlusterna uppkommer till följd av att den sålda varan skadas utgör var och en av förlusterna en ren förmögenhetsskada. När förluster uppstår som en följd av skada på annat än den sålda varan utgör förlusterna i stället annan kostnad till följd av skadan, vilka enligt 5 kap 7 § SkL omfattas av skadestånd p.g.a. sakskada. Skillnaden mellan de två situationerna ligger i att när en köpare kräver sin rätt till en felfri vara är det inte fråga om ett skadeståndsanspråk utan ett krav på fullgörelse. Därav kan en skada på den sålda varan inte utgöra en sakskada i

---

⁵⁴ NJA 1996 s. 68, s. 8.

⁵⁵ Bengtsson, B, m.fl., *Skadestånd i avtalsförhållanden*, s. 94.

⁵⁶ Nilsson, R, Magisteruppsats, *Flygmotorfallet (NJA 1996 s. 68) och dess konsekvenser*, s. 25 f.

⁵⁷ Bengtsson, B, m.fl., *Skadestånd i avtalsförhållanden*, s. 95.

skadeståndsrättslig mening och den förmögenhetsförlust som följer av en sådan skada saknar således samband med en sakskada.⁵⁸

Eftersom en företagsförsäkring normalt endast omfattar sakskada, men kan utvidgas till att även omfatta ren förmögenhetsskada i avtalsförhållanden, är frågan om en skada på såld vara ska anses utgöra en sakskada av särskilt försäkringsrättsligt intresse. Detta utvidgade skydd skulle kunna ifrågasättas om det kan hävdas att den skadeståndsskyldighet enligt KöpL som skyddet avser att täcka i stort sett ändå ryms inom den normala ansvarsförsäkringen. Vid hanteringen av försäkringsvillkoren är det därvid av vikt att det görs en klar åtskillnad mellan sakskada i skadeståndsrättslig mening och fel i köprättslig mening.⁵⁹

2.6 "Hopp i kontraktskedjan"

2.6.1 Allmänt

En kontraktskedja uppstår genom att en avtalspart delegerar sitt åtagande, helt eller delvis, till en medhjälpare. Det är sålunda tre eller flera kontrakt som länkats samman för att uppfylla det mål som avtalats mellan parterna i den första länken.⁶⁰ Den allmänna regeln i svensk rätt är att part i kontraktsförhållanden endast ansvarar mot sin direkte medkontrahent, inte sin medkontrahents medkontrahent. Konsekvensen av principen är att part som drabbas av kontraktsbrott, t.ex. genom fel i varan eller dröjsmål, inte kan rikta talan mot en skadevållare i tidigare led. Principen innebär också att den som ingår avtal inte riskerar att bli utsatt för krav från tredje man. Även om huvudprincipen är klar finns det ett antal undantag.⁶¹

2.6.2 Förbudet mot hopp i kontraktskedjan

För försäkringsbolags regresskrav mot underleverantör till följd av en produktskada, men även för frågan om hopp i kontraktskedjan i allmänhet, har det s.k. *Hamnkranfallet*, NJA 1986 s. 712, stor vikt. I fallet skadades en hamnkran p.g.a. en defekt i kranens överlastindikator. Defekten uppstod genom att en metallbit i indikatorns linpartsomkopplare orsakade kortslutning. En beloppsbegränsning i avtalet mellan köparen och tillverkaren av kranen föranledde att köparen framställde skadeståndskrav, rörande återstående skadebelopp, mot tillverkarens leverantör av indikatorn. Denna underleverantör invände bl.a. att köparen

---

⁵⁸ Bengtsson, B, m.fl., *Skadestånd i avtalsförhållanden*, s. 98.

⁵⁹ A.a. s. 98 f.

⁶⁰ A.a. s. 119.

⁶¹ Hellner, J, m.fl., *Speciell avtalsrätt II*, s. 129 ff.

inte hade rätt att kräva annan än säljaren för skada på köpt vara och att defekten i indikatorn i vart fall orsakats av bolagets leverantör av linpartsomkopplaren. Domstolen anförde att med hänsyn till att indikatorn utgjort en väsentlig säkerhetsanordning i kranen och att fel i dess funktion inneburit en betydande risk för personskada och omfattande sakskada, är bolaget såsom tillverkare av indikatorn ansvarig för försummelser i kontrollen. Det oavsett om försummelsen ankommit på bolaget självt eller på bolagets underleverantör som hade tillverkat omkopplaren. Hamnkranfallet har fört med sig att skadeståndsansvar på utomobligatorisk grund mot en skadevållare i bakre led, som tillhörde samma kontraktskedja som den skadelidande, kan anses rättmätiga.⁶²

Hopp i kontraktskedjan, vare sig det görs av den skadelidande själv eller av dennes försäkringsbolag i en s.k. hoppande regress, kan baseras på innehållet i ett avtal som den skadelidande träffat med sin avtalspart i kontraktskedjan endast om det finns stöd i lag. HD har återkommande gånger fastslagit denna princip⁶³. I stället måste allmänna grunder för utomobligatoriskt skadestånd åberopas och därav får SkL:s culparegel ligga till grund för skadeståndansvaret. HD konstaterade ett culpaansvar hos svaranden i hamnkranfallet. Att försummelsen medfört risk för personskada och omfattande sakskada tillmättes därvid särskild betydelse.⁶⁴

2.6.3 Byggbranschens standardavtal – hinder mot hopp i kontraktskedjan

I NJA 2007 s. 758, *If/Zurich-fallet*, prövades fastighetsägares rätt att hoppa mot en underentreprenör i kontraktskedjan. HD refererade till Hamnkranfallet i domskälen och ansåg att domen talade för att den som lider en produktskada borde kunna rikta krav mot skadevållare i bakre led. HD anförde vidare att denna rätt till ersättning förefaller begränsad till situationer med kvalificerade säkerhetsrisker. I det aktuella målet var det emellertid inte fråga om en produktskada. Frågan som HD hade att avgöra var huruvida fastighetsägaren genom att kräva underentreprenören, kommer förbi de ansvarsbegränsningar som fanns i de båda avtalen och som avsåg bristande försäkringsskydd, avbrottskada och skada genom grov vårdslöshet. Domstolen anförde att fastighetsägaren hade accepterat och varit bunden av ansvarsbegränsningarna i det fall entreprenören utfört arbetet själv. Vidare konstaterade HD att det ligger i entreprenörens intresse att underentreprenören inte tar betalt för risken att

---

⁶² Bengtsson, B, m.fl., *Skadestånd i avtalsförhållanden*, s. 119 f.

⁶³ Se bl.a. NJA 2001 s. 711.

⁶⁴ Bengtsson, B, m.fl. *Skadestånd i avtalsförhållanden*, s. 120 f.

utsättas för utomkontraktuella krav. Av domen går att utläsa att en beställare i ett entreprenadförhållande i regel inte har rätt att kräva en underleverantör på ersättning för skada på utomobligatorisk grund. Ett sådant krav får dock framställas om underentreprenör åsidosatt en särskild säkerhetsförpliktelse eller orsakat skadan uppsåtligt eller genom grov vårdslöshet. Domen bör ha rättsverkan inom hela AB-familjen, d.v.s. samtliga standardavtal såsom t.ex. AB, ABT och ABK.⁶⁵

Sammanfattningsvis kan konstateras att med stöd av HD:s undantag från huvudregeln bör hopp i kontraktskedjan kunna tillåtas när uppsåt eller grov vårdslöshet föreligger eller när det föreligger klara säkerhetsbrister p.g.a. fel i arbete, material eller konstruktion som riskerar att medföra personskada eller omfattande sakskada.

2.7 Något om skadeståndsansvar avseende tjänster

Vad som är att betrakta som en tjänst är inte alldeles klart. Arbete på egendom och förvaring ska dock utan tvekan behandlas som tjänst. Bengtsson menar att ett viktigt utmärkande drag för en tjänst är att det ska vara fråga om en viss arbetsprestation; materiell eller intellektuell.⁶⁶

I jämförelse med köprätten där skadeståndsansvaret är noga reglerat, är läget avseende tjänster mer komplicerat. Bengtsson menar t.o.m. att lagstiftningen är ofullständig och till viss del också motsägande. Det finns en skillnad mellan materiella tjänster (fysiskt arbete på egendom eller person) och immateriella tjänster (t.ex. rådgivning och mäklarverksamhet). Materiella tjänster avseende egendom är till viss del reglerat i konsumenttjänstlagen (1985:716) (KtjL), men den gäller enbart arbete på viss egendom och förvaring, och dessutom gäller den inte i kommersiella förhållanden. Utförs tjänsten åt en annan näringsidkare saknas i allmänhet reglering. På områden som entreprenad, där det finns genomarbetade standardavtal, är den här bristen inte så besvärande. Avseende immateriella (eller intellektuella) tjänster, bl.a. angående finansiell rådgivning och fastighetsmäklare, finns vissa speciella lagar. Det kan

---

⁶⁵ Bengtsson, B, m.fl. *Skadestånd i avtalsförhållanden*, s. 122 f. Se även skolmatsalsfallet, NJA 1992 s. 130 där omständigheter som nämnts i de angivna undantagen förelåg. En entreprenör blev ansvarig för att på ett grovt och vårdslöst sätt satt säkerheten i en byggnadskonstruktion ur spel genom att överbelasta ett innertak över en skolmatsal.

⁶⁶ A.a. s. 41.

emellertid diskuteras vilken ledning de lagarna ger i fråga om andra tjänster. I stora delar är de immateriella tjänsterna följaktligen oreglerade.⁶⁷

Den centrala lagstiftningen på området är KtjL. Lagen har högt anseende och har fått stor betydelse för rättstillämpningen. Frågan är i vilken utsträckning de här skadeståndsreglerna kan tillämpas analogt? När det gäller kommersiella tjänster bör man vara försiktig med att tillämpa KtjL:s bestämmelser, i varje fall de bestämmelser som är klart konsumentvänliga. Å andra sidan bör man inte överbetona skillnaden mellan kommersiella avtal och konsumentavtal, särskilt inte när det gäller tjänster.⁶⁸

---

⁶⁷ Bengtsson, B, m.fl. *Skadestånd i avtalsförhållanden*, s. 41 f.

⁶⁸ A.a. s. 42 ff.

3 Viten – särskilt om dröjsmålsviten

Kapitlet är tänkt som en genomgång av grunderna avseende viten. Det är min förhoppning att läsaren genom den här mer allmänna genomgången av viten kan tillgodogöra sig den kommande redogörelsen av transporterade och omvandlade viten på ett mer ändamålsenligt sätt. Avsnittet berör såväl grunderna för vitet som ersättningsklausul som vitets förhållande till skadestånd enligt allmänna regler.

3.1 Allmänt

Det föreligger inte några uttalat skilda meningar i doktrin om vite som rättsfigur, däremot har olika uttryckssätt använts. Fehr beskriver vitesklausulen som ”ett genom parternas aftal i förväg bestämt skadestånd ...”.⁶⁹ Olsen använder samlingsbegreppet ersättningsklausuler för att beskriva avtalsbestämmelser enligt vilka ett visst belopp ska utgå vid kontraktsbrott och att vitesklausulen är den ersättningsklausul som traditionellt sett uppmärksammats.⁷⁰

Syftet med ett vite är att säkerställa förpliktelser, vilka kan vara såväl huvudförpliktelser som biförpliktelser. Vid t.ex. entreprenad säkerställs vanligen entreprenörens förpliktelse att leverera i tid. När ersättning ska utgå för säkerställande av leverans används i stort sett genomgående vite som benämning. Vitet utgår vanligen exklusivt i förhållande till skadestånd enligt allmänna regler, vilket innebär att ytterligare skadestånd vid sidan av det avtalade beloppet inte utgår.⁷¹

Vitets förhållande till allmänna regler är en aspekt som ofta framhålls och parternas syfte med en vitesklausul bör, enligt Olsen, vara att förbättra sin rättsliga situation i förhållande till allmänna regler. Parterna vill uppnå en möjlighet att erhålla full ersättning för skada. Olsen har i det här avseendet beskrivit vitet som en ”skadeståndsgaranti”. Omvänt har vitet även som syfte att begränsa möjligheterna till ersättning. Den funktion som vanligen förknippas med vitesklausuler är emellertid den påtryckning de medför för avtalspart att fullgöra sin prestation. Vidare underlättar vitesklausuler lösningen av eventuella konflikter eftersom det är en påföljd som parterna själva kan förutse och administrera. Dessutom slipper den skadelidande föra bevisning om skadans storlek och inte heller begränsas denne av reglerna

---

⁶⁹ Fehr, M, *Vitesbestämmelser i aftal*, s. 11.

⁷⁰ Olsen, L, *Ersättningsklausuler*, s. 22.

⁷¹ A.a. s. 23 ff.

om ersättningsgill skada.⁷² Att på detta sätt ta fasta på vitesklausulen ur parternas synvinkel har särskilt framhållits av Taxell.⁷³

3.2 Vitet i förhållande till skadestånd enligt allmänna regler

Enligt allmänna skadeståndsregler krävs att den skadelidande bevisar sin skada för att erhålla skadestånd. Svårbevisade moment som t.ex. indirekta skador ersätts således sällan. En annan nackdel med skadestånd är att i princip endast ekonomiska skador ersätts. Vidare krävs adekvat kausalitet för att skadestånd ska utgå, vilket kan medföra att ersättning helt utesluts. Att en avtalspart genom en vitesklausul kan få ersättning för dennes faktiska skada innebär följaktligen att reparationssyftet förstärks. Ett i förväg avtalat vitesbelopp medför emellertid även en risk för att vitet som erläggs understiger eller överstiger den faktiska skadan. Det faktum att vitesklausulen har ett stort konfliktlösningsintresse motiverar emellertid att avtalsbeloppet tillåts överstiga den faktiska skadan.⁷⁴

---

⁷² Olsen, L, *Ersättningsklausuler*, s. 29 f.

⁷³ Taxell, L-E, *Avtal och rättsskydd*, s. 442 f.

⁷⁴ Olsen, L, *Ersättningsklausuler*, s. 31 ff. Se även NJA 2012 s. 597 där en entreprenör ansågs skyldig att utge förseningsvite, som kopplats till anläggningens idrifttagande, fastän idrifttagandet skulle ha försenats också på grund av en sidoentreprenörs dröjsmål. HD uttalade att ”När det gäller hur konkurrerande skadeorsaker ska bedömas i kontraktsförhållanden framstår det som välmotiverat att hämta ledning i det som gäller i utomobligatoriska förhållanden ...”. Domstolen anförde vidare att de principer som finns inom den utomobligatoriska skadeståndsrätten när det gäller orsakskonkurrens bör läggas till grund för motsvarande bedömning vid skadeståndsskyldighet till följd av kontraktsbrott, såvida inte särskilda skäl talar emot det.

4 Ansvarsförsäkring

Avsnittet som följer nedan är i likhet med kapitel 2 och 3 tänkt som en genomgång för att ge läsaren ökad förståelse kring företeelsen av transporterade och omvandlade saksador och viten. Förutom en allmän genomgång av ansvarsförsäkringens idé, syfte och omfattning kommer även de skadeståndsrättsliga skadebegreppens betydelse för försäkringsrätten att behandlas.

4.1 Ansvarsförsäkringens omfattning

4.1.1 Allmänt

Grundskyddet i företagets ansvarsförsäkring gäller för skadeståndsskyldighet för person- och sakskada. Den omfattar även ekonomisk förlust som är en följd av person- eller sakskada som är ersättningsbar enligt ansvarsförsäkringens villkor. Däremot omfattar de flesta ansvarsförsäkringar inte skadeståndsskyldighet som avser ren förmögenhetskada. Försäkringen täcker den försäkrades skadeståndsskyldighet enligt lag, rättspraxis och enligt vad som avtalats i vissa avtal. Till skillnad från en egendomsförsäkring beräknas försäkringsersättningen enligt allmänna skadeståndsrättsliga regler. Skadestånd vid en egendomsskada beräknas utifrån egendomens värde vid skadetillfället. Ansvarsförsäkringen skiljer sig på så sätt från egendomsförsäkringen som kan lämna ersättning för nyanskaffningsvärdet.⁷⁵

Standardavtalsrätten spelar idag en betydande roll i skadeståndssammanhang, varför försäkringsbolagen under senare år har anpassat ansvarsförsäkringen till åtaganden enligt standardavtalsrätten. Skadeståndsregler som framgår av allmänna bestämmelser utgivna av branschorganisationer omfattas sålunda av de flesta ansvarsförsäkringar.⁷⁶

4.1.2 Särskilt om fullgörelseansvar

Försäkringsmöjligheterna är framförallt begränsade avseende skadeståndsansvar i kontraktsförhållanden. Åtskilliga av de undantagsklausuler som finns i ansvarsförsäkringen avser just skadeståndsansvar i kontraktsförhållanden. Undantagen har stor praktisk betydelse och vållar flertalet tvister mellan försäkringsparterna avseende försäkringens omfattning. Bengtsson menar att det anses strida mot ansvarsförsäkringens begrepp att omfatta annan typ

---

⁷⁵ Ullman, H, *Försäkring och ansvarsfördelning*, s. 94.

⁷⁶ Lagerström, P, *Företagsförsäkring*, s. 184.

av ersättningsskyldighet än skadeståndsskyldighet. När en kontraktspart ska uppfylla sitt fullgörelseansvar, d.v.s. kontraktsuppfyllelse, kan inte försäkringstagaren anses ha lidit någon skada eftersom denne endast uppfyllt sin del av avtalet för vilket en motprestation erhållits.⁷⁷ Hellner har framhållit att ”Försäkringsgivarens ersättning kan icke få utgöra ett alternativ till att kontrahenten fullgör sin förpliktelse.”⁷⁸ Att fullgörelseansvaret inte bör försäkras kan vidare motiveras med att ansvaret inte uppkommer till följd av en plötslig och oförutsedd händelse. Försäkringstagare som inte uppfyller sin del av avtalet kan i regel räkna med att ådra sig ett fullgörelseansvar gentemot sin kontraktspart.⁷⁹ Vidare finns en stor ovilja mot att ersätta bristande yrkesskicklighet.⁸⁰

För försäkringsgivare är det ofta svårare att bedöma risken för ett skadeståndsansvar som kan ådras i ett kontraktsförhållande än för ett skadeståndsansvar som kan uppstå i rent utomobligatoriska förhållanden. Härigenom blir premiesättningen särskilt svår vid inomobligatoriskt skadeståndsansvar. Hellner menar att försäkringen inte ska omfatta alltför oberäkneliga skador. Trots att viten är förutbestämda och därmed inte oberäkneliga bör de inte omfattas av ansvarsförsäkringen. Ett åtagande att utge vite, eller skadestånd som liknar vite, är ett åtagande som i allmänhet går utöver vad som är normalt gällande. Att även ersätta viten skulle sålunda försvåra premiesättningen.⁸¹

4.1.3 Särskilt om ingrediensskador och flygmotorfallet

Ansvarsförsäkringen har uppmjukats avseende avgränsningen till person- och sakskada och numer har de flesta ansvarsförsäkringar utökats till att omfatta skadestånd uppkomna p.g.a. ingrediensskada; antingen uttryckligen i villkoren eller genom praxis. Den här utökningen syftar till att minska betydelsen av om en skada ska betraktas som en sakskada eller ren förmögenhetsskada. Det utvidgade skyddet avser dock inte att bekosta en säljares köprättsliga skyldigheter att leverera en felfri vara eller att avhjälpa fel i en såld vara. Trots att försäkringsskyddet numera omfattar vissa skadeståndskrav som kan anses vila på köprättslig grund finns grundprincipen kvar om att det inte går att försäkra bort kommersiella risker.⁸²

---

⁷⁷ Bengtsson, B, *Om ansvarsförsäkring i kontraktsförhållanden I & II*, s. 3 f och 316 ff.

⁷⁸ Hellner, J, *Försäkringsrätt*, s. 409.

⁷⁹ Ullman, H, *Försäkring och ansvarsfördelning*, s. 104 ff med vidare hänvisning till Bengtsson, *Om ansvarsförsäkring i kontraktsförhållanden II*, s. 317.

⁸⁰ Bengtsson, B, *Om ansvarsförsäkring i kontraktsförhållanden II*, s. 318 ff.

⁸¹ Hellner, J, *Försäkringsrätt*, s. 410.

⁸² Nilsson, R, Magisteruppsats, *Flygmotorfallet (NJA 1996 s. 68) och dess konsekvenser*, s. 26 ff.

Robert Nilsson har gjort en grundlig framställning av försäkringsbolagens inställning till ingrediensskador och Flygmotorfallets konsekvenser. Nilsson menar att det fortfarande kvarstår gränsdragningsproblem trots det ifrågavarande avgörandet och att det endast är If som verkligen hanterar den här problematiken. Till skillnad från Länsförsäkringar, Trygg-Hansa och Zurich, som också ingick i Nilssons undersökning, har If utökat försäkringsskyddet genom att omfatta samtliga slag av ingrediensskada, d.v.s. även den skada som utgör ren förmögenhetsskada. De övriga bolagen upplyste om att man drog paralleller med Flygmotorfallet i sin skadereglering och tillämpade dess särskilda skadebegrepp, och det oavsett om det handlade om föreningsskador eller inte. De sistnämnda bolagen täcker sålunda den här formen av ingrediensskador som om de är att betrakta som sakskador även utan att något sägs härom i villkoren. De övriga försäkringsbolagen verkar, enligt Nilsson, anse att gränsdragningsproblematiken helt löstes i och med Flygmotorfallet.⁸³

Ullman har anfört att man inte ska förledas att tro att Flygmotorfallet löser den gränsdragningsproblematik som finns avseende sakskada och ren förmögenhetsskada, inte ens inom området för ingrediensskadorna. Gränsen mellan sakskada och ren förmögenhetsskada har emellertid genom senare tids rättsutveckling flyttats mot ett vidare sakskadebegrepp. Förändringen innebär en försvagad ställning hos de köpare som drabbas av ingrediensskador. Skadeståndskrav av det slag som förekom i flygmotorfallet kan numera inte grundas på KöpL:s stränga skadeståndsregler eftersom lagen inte är tillämplig vid sakskada. Säljare som säljer produkter som kan orsaka ingrediensskada har följaktligen erhållit förmånen av en begränsning i ansvarsriskerna.⁸⁴

4.2 Skadetyper inom försäkringsbranschen

Försäkringsvillkoren anger oftast att skadebegreppen i försäkringsavtalet ska tillämpas som inom skadeståndsrätten. Som beskrivits ovan var syftet med den nya begreppsbildningen i SkL inte att begränsa rättstillämpningen. Begreppsbildningen skulle därmed inte användas för att avgränsa skadeståndsansvar i enskilda fall. Inom försäkringsrätten är det fråga om avtalstolkning och försäkringsvillkorens utformning medför att det ofta är nödvändigt att dra

---

⁸³ Nilsson, R, Magisteruppsats, *Flygmotorfallet (NJA 1996 s. 68) och dess konsekvenser*, se kapitel 4.

⁸⁴ Ullman, H, *Försäkring och ansvarsfördelning*, s. 98 f.

en skarp gräns mellan de olika skadetyperna. Vilken typ av skada som är för handen kan i försäkringsfall bli helt avgörande för om försäkringsersättning ska utgå eller inte.⁸⁵

Hellner anser att det ligger nära till hands att förstå begreppen person- och sakskada på samma sätt i försäkrings- och skadeståndsrätten, men att bedömningen i princip bör skiljas åt. Försäkringsvillkoren kan precisera vad som förstås med t.ex. sakskada. Detta får emellertid inte inverka på vad som är en sakskada vid tillämpningen av 2 kap 1 § SkL.⁸⁶ Ullman menar att de uttalanden som gjorts i proposition 1972:5 (skadeståndslag) för att konkretisera sakskadebegreppet, har haft stort inflytande på den praktiska tillämpningen av sakskadebegreppet i försäkringsbranschen.⁸⁷ Nydrén beskriver sakskadebegreppets innebörd som en ”vattendelare” för vad som omfattas, respektive inte omfattas, av den allmänna ansvarsförsäkringen.⁸⁸

Kleineman har diskuterat den begreppsbildning som finns inom skadeståndsrätten. Han har anfört att användningen av skadebegreppen skapar problem såväl inom skadeståndsrätten som inom försäkringsrätten, men att det rör sig om olika problem vilka inte ska sammanblandas. Kleineman menar vidare att försäkringsbranschen bör undvika problemet genom att formulera om försäkringsvillkoren så att försäkringens omfattning avgränsas med hjälp av andra skadebegrepp än de som förekommer i SkL. Han menar att detta kan reducera den slumpmässighet som finns i dag i och med kopplingen till begreppen i SkL.⁸⁹

---

⁸⁵ Kleineman, J, *Ren förmögenhetsskada*, s. 196 f.

⁸⁶ Hellner, J, Radetzki, M, *Skadeståndsrätt*, s. 192.

⁸⁷ Ullman, H, *Sakskada eller ren förmögenhetsskada*, NFT 3/1989, s. 189.

⁸⁸ Nydrén, B, *Uppsatser om skadeståndsansvar och ansvarsförsäkring*, s.181.

⁸⁹ Kleineman, J, *Ren förmögenhetsskada*, s. 198.

5 Transporterade och omvandlade sakskador

Följande kapitel behandlar företeelsen av transporterade respektive omvandlade sakskador. Kapitlet inleds med en grundlig genomgång av rättspraxis. Efter det följer en litteraturgenomgång vilken utmynnar i ett avsnitt av mer analytisk karaktär där transporterade och omvandlade sakskador definieras som begrepp. Avslutningsvis redogörs även för försäkringsbolags inställning till transporterade och omvandlade sakskador.

5.1 Rättspraxis

5.1.1 Bensinfallet

5.1.1.1 Allmänt

I NJA 1985 s. 641, det s.k. *Bensinfallet*, tankade en bilist förorenad bensin från en bensinpump vilket skadade bilens motor. Till stöd för sin skadeståndstalan anförde bilisten bl.a. att bensinen kom ur en pump märkt ”Premium”. HD inledde i domskälen med att konstatera att nuvarande köplag inte omfattar produktskador men att i det fall säljaren uttryckligen garanterar att varan inte har vissa angivna skadebringande egenskaper är säljaren ansvarig gentemot köparen till följd av garantin. HD anförde vidare att det inte fanns någon sådan uttrycklig garanti men att uppgiften om ”Premium” på bensinpumpen borde tilläggas samma verkan som om säljaren garanterat att bensinen kunde användas utan att motorn skadades. HD motiverade sitt beslut bl.a. genom att konstatera att en bilist har små möjligheter att med framgång föra en ersättningstalan mot den som har det faktiska ansvaret, vilket i det här fallet var säljarens leverantör av bensinen. Domstolen anförde att:

”En detaljist, som köpt en felaktig vara som orsakar produktskador för en konsument, lider en ren förmögenhetsskada, om han tvingas utge ersättning till konsumenten. En ren förmögenhetsskada omfattas av ersättningsreglerna i 43 § köplagen (SOU 1984:25 s 195 samt Almén, Om köp och byte av lös egendom, 4 uppl, s 635 vid not 33).⁹⁰

Avslutningsvis tydliggjorde HD att ansvaret kan föras vidare mot bakre led och slutligen placeras på den som faktiskt var ansvarig för att godset kom att få skadebringande egenskaper. HD förpliktade säljaren att ersätta bilisten för dennes skada.

---

⁹⁰ NJA 1985 s. 641, s. 4.

5.1.1.2 HD:s hänvisningar

HD anförde att den skada som detaljisten lidit genom att utge ersättning till den direkt skadelidande var en ren förmögenhetsskada och att denna således omfattades av ersättningsreglerna i 43 § i 1905 års köplag. I 43 § 2 st 1905 års köplag stadgas:

Säljaren vare, ändå att felet ej kan anses bero av försummelse från hans sida, pliktig att ersätta köparen dennes skada; dock skall vad i 24 § är för där avsett fall stadgat angående befrielse från ersättningsskyldighet äga motsvarande tillämpning.

Vad skadeståndet omfattade reglerades emellertid i 45 § i 1905 års köplag. I lagkommentaren understryker Almén att ”Ersättning kan ock fordras ... för skadestånd, som köparen måst gälda till den, åt vilken han i sin ordning sålt den med fel behäftade varan ... ”.⁹¹

HD hänvisade även till förarbetena till den nya konsumentköplagen vari stadgas:

”En detaljist som har köpt en felaktig vara har enligt köplagens bestämmelser rätt till ersättning av sin leverantör för skada som orsakas av felet. Om detaljisten säljer den felaktiga varan till en konsument och denne tillfogas en produktskada som detaljisten blir skadeståndsansvarig för enligt en köprättslig regel av här ifrågasatt slag, innebär detta att detaljisten har drabbats av en ekonomisk förlust som beror på felet. För detaljisten är det då inte fråga om en produktskada utan om en ren förmögenhetsskada, och förlusten omfattas därför av hans skadeståndsrätt enligt köplagen mot leverantören. Detaljisten har alltså goda möjligheter att föra skadeståndsansvaret vidare mot bakre led ... ”.⁹²

Uttalandet gjordes i syfte att motivera införandet av ett produktansvar i konsumentköplagen (1990:932) (KKöpL). Konsumenternas skyddsbehov ansågs stort, samtidigt var det dock angeläget att ansvaret inte blev oskäligt betungande för säljarna. Säljarnas möjligheter att föra ansvaret vidare mot bakre led var därvid av väsentlig betydelse.⁹³

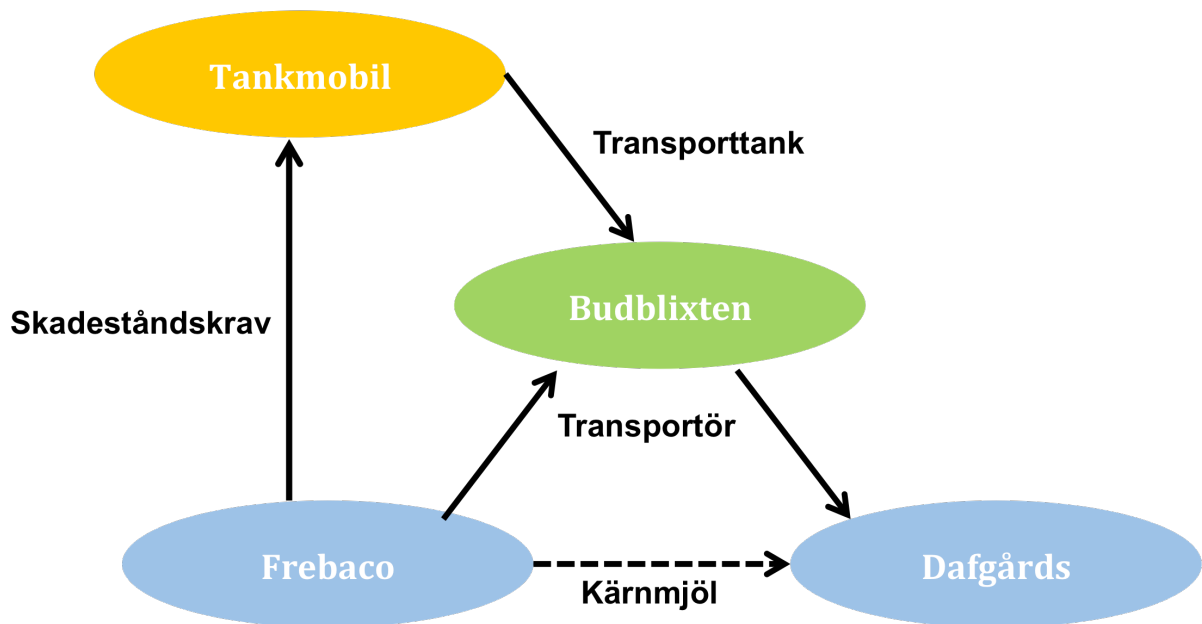
⁹¹ Almén, T, Eklund, R, *Om köp och byte av lös egendom*, s. 634 f.

⁹² SOU 1984:25, s. 195.

⁹³ A. bet. s. 195.

5.1.2 Kärnmjölsfallet

5.1.2.1 Allmänt

Bensinfallet har fått nytt liv i och med hovrättens över Skåne och Blekinge dom T 2285-11 (Kärnmjölsfallet). I fallet hade för Frebacos räkning en leverans av kärnmjöl utförts till Dafgårds. Tankmobil hade levererat transporttanken, vilken monterats på Budblixstens lastbil som utförde leveransen. Efter leveransen fann Dafgårds metallspån i mjölet, vilket rapporterades till Frebaco. På grund av det inträffade begärde och erhöll Dafgårds ersättningsleveranser och annan ersättning från Frebaco, till ett värde av ca 3 Mkr. Frebaco erhöll från transportörens (Budblixstens) ansvarsförsäkring ersättning för det mjöl som skadats under transporten. Frebaco väckte talan mot Tankmobil som tillhandahållit transporttanken och begärde ersättning dels för bolagets egna kostnader om ca 50 000 kr, med avräkning för erhållen försäkringsersättning från Budblixstens ansvarsförsäkring, och dels för den ersättning om ca 3 Mkr som bolaget betalat till Dafgårds. Frebaco yrkade i första hand ersättning för den skada Frebaco drabbats av i och med den ersättning som bolaget tvingats utge till Dafgårds och i andra hand ersättning för den skada som Dafgårds drabbats av i och med att Frebaco övertagit Dafgårds rätt att kräva skadestånd av Tankmobil.

HovR anförde att när PAL inte är tillämplig kan skadeståndskrav riktas mot bakre led med stöd av allmänna skadeståndsrättsliga regler och att den som uppsåtligt eller av vårdslöshet vållar person- eller sakskada ska ersätta skadan enligt 2 kap 1 § SkL. HovR anförde även att

SkL inte innehåller någon definition av begreppet sakskada, men att det rent allmänt utgörs av fysiska skador på fast egendom eller lösa föremål. Vidare anförde domstolen att ”Ekonomiska förluster som drabbar den skadelidande till följd av sakskadan, s.k. allmän förmögenhetsskada, omfattas av skadeståndet vid sakskada (5 kap 7 § 2 skadeståndslagen).”⁹⁴ HovR ansåg att den skada som Dafgårds lidit är en sakskada med allmän förmögenhetsskada till följd. Avseende Frebacos skada yttrade sig HovR på följande sätt:

”Frebaco har inte påstått att Frebacos skador i målet bestått i eller följt av att bolagets mjöl kommit till skada. De skador som Frebaco gjort gällande består i stället av kostnader. Dessa kostnader har visserligen följt av Dafgårds skada. Frebaco är emellertid inte direkt skadelidande och trots sambandet med Dafgårds skada utgör kostnaderna inte en sakskada eller en ersättningsgill allmän förmögenhetsskada. Kostnaderna är i stället att betrakta som en ren förmögenhetsskada (se bl.a. NJA 1985 s. 641 och Hellner m.fl., *Speciell avtalsrätt II*, häfte 2, 4 uppl., s. 214). Skadestånd med stöd av 2 kap. 1 § skadeståndslagen kan därför inte komma i fråga på denna grund.”⁹⁵

HovR menade att det förelåg ett påräkneligt orsakssamband mellan Tankmobils oaktsamhet och den uppkomna skadan, eftersom Tankmobils handlande lett till att mjölet i tanken skadats vilket fått till följd att skadan hos Dafgårds uppkommit. HovR ansåg att Tankmobil förfarit oaktsamt och vållat skadan genom att de inte sett till att tanken varit ordentligt rengjord och de förpliktades att ersätta Frebaco. Domstolen anförde att Frebaco visat att de genom en överlåtelse inträtt i Dafgårds rätt att rikta skadeståndskrav mot Tankmobil. Frebaco erhöll därmed ersättning, men endast till den del där de ansågs ha företrätt Dafgårds.

5.1.2.2 HovR:s hänvisningar

I domskälen hänvisade HovR till Bensinfallet och Hellner m.fl., *Speciell avtalsrätt*. Enligt Hellner ska ett regressansvar som uppkommer genom att en skadelidande kräver ersättning av sin avtalspart och denne i sin tur riktar ett regresskrav mot sin avtalspart, bedömas som en ren förmögenhetsskada och därmed ska köprättsliga regler tillämpas. Hellner motiverar sitt ställningstagande genom att i sin tur hänvisa till Bensinfallet och motiven till KöpL.⁹⁶ Av motiven till KöpL framgår att:

”Som direkt förlust bör slutligen bedömas belopp som köparen på grund av dröjsmål eller fel tvingas betala till sin avtalspart i senare led i form av prisavdrag eller ersättning

---

⁹⁴ Hovrättens över Skåne och Blekinge dom T 2285-11, s. 3.

⁹⁵ Hovrättens över Skåne och Blekinge dom T 2285-11, s. 4.

⁹⁶ Hellner, J, m.fl., *Speciell avtalsrätt II*, fjärde upplagan, s. 214. Se även anført arbetets femte upplaga, s. 220.

för avtalspartens direkta förlust och som ger honom ett regresskrav mot säljaren. Detsamma gäller köparens regresskrav på grund av kostnader för rättelse av fel efter reklamation av en köpare i nästa led. Säljaren bör således vara skyldig att ersätta köparens regresskrav även om det är fråga om ett dolt fel som uppkommit i ett tidigare säljled. Härigenom möjliggörs en kanalisering av skadeståndsansvaret till det säljled från vilket felet härstammar.”⁹⁷

5.2 Doktrin

Den diskussion som förts har framför allt framkommit i och med Bensinfallet. Det råder idag osäkerhet kring hur de här regresssituationerna ska hanteras i svensk rätt. Ullman anser att åberopande av prejudikatet får egendomliga resultat till följd, särskilt med hänsyn till att den som åläggs betala en sådan förmögenhetsskada normalt saknar försäkringsskydd i ansvarsförsäkringen. En annan konsekvens av att skadan omvandlas till en ren förmögenhetsskada är att den skadeståndsskyldige inte kan utöva regress mot skadevållaren på utomobligatorisk grund enligt SkL eller enligt PAL:s principer. Ullman menar vidare att den princip om transporterade sakskador som Bensinfallet uttrycker står i direkt konflikt med den skadeståndsrättsliga begreppsbyggnaden.⁹⁸ Han har uttryckt att ”man inte kan bortse från att en förmögenhetsförlust som har uppkommit genom en person- eller sakskada inte kan anses som ren enligt ordalydelsen i 1 kap. 2 § skadeståndslagen.”⁹⁹ Ullman menar emellertid att om HD i Bensinfallet använt sig av ett köprättsligt förmögenhetsskadebegrepp, utan direkt koppling till de begrepp som vi finner i skadeståndsrätten, bortfaller den här kritiken. Ullman var, vid författandet av sin avhandling, även övertygad om att prejudikatet inte hade några förutsättningar för att kunna tillämpas i framtiden eftersom KöpL numer uttryckligen inte omfattar produktskador (se 67 § KöpL) och en köpare kan sålunda inte åberopa KöpL vid regress efter en utbetalad person- eller sakskada.¹⁰⁰

Även Agell har riktat stark kritik mot Bensinfallet och menar att det är ”en rättssystematiskt och rättspolitiskt svårsmält tanke att utgiven ersättning för fysisk skada skulle förvandla skadan till en ren förmögenhetsskada, bedömd efter andra regler än initialskadans; därför att utgiven ersättning för skadan förs vidare mot bakre led.”¹⁰¹ Agell menar dock vidare att den

---

⁹⁷ Prop. 1988/89:76, s. 49.

⁹⁸ Ullman, H, *Försäkring och ansvarsfördelning*, s. 99 ff.

⁹⁹ A.a. s. 100.

¹⁰⁰ A.a. s. 100 f.

¹⁰¹ Agell, A, *Festskrift till Bertil Bengtsson*, s. 24 ff.

här förvandlingstanken till viss del slagit rot i förarbeten på konsumenträttens område. I prop. 1984/85:110 (Konsumentköplag) står att finna:

”En annan sak är att ett fel hos en tjänst kan medföra skada på ett föremål som konsumenten har hyrt eller lånat av en utomstående och att konsumenten då kan bli skyldig att ersätta denne för skadan. Konsumenten tillfogas därmed en förmögenhetsskada, som näringsidkaren är skyldig att ersätta ... ”.¹⁰²

Dufwa anser att det är fråga om en ren förmögenhetsskada när en avtalspart mot ett tidigare försäljningsled begär ersättning motsvarande vad denne utgett p.g.a. produktansvar till den direkt skadelidande.¹⁰³

Ramberg har hänvisat till Bensinfallet i samband med diskussion avseende produktansvaret enligt KöpL. Ramberg menar att i ett produktskaderesonemang måste hänsyn även tas till de möjligheter som finns att rikta anspråk mot tidigare säljled.¹⁰⁴ Ramberg har anfört att:

”I vart fall kan det som t.ex. betalas som skadestånd av en köpare till köpare i nästa säljled ingå i den ersättning som köparen kräver som skadestånd av sin säljare. Det rör sig inte nu längre om ersättning för *fysisk skada* på egendom utan om ersättning för *förmögenhetsförlust* på grund av avtalsbrott.”¹⁰⁵

Ramberg anför vidare att den här typen av förlust inte nämns direkt i 67 § andra stycket KöpL, och att det är tveksamt att den omfattas av begreppet ”annan liknande förlust” i punkt 4 i andra stycket. Han menar därvid att förlusten kanske kan anses utgöra en direkt förlust. Vidare anför emellertid Ramberg att omvandlingen som sker till ett ersättningsanspråk för förmögenhetsförlust ”kan synas sakligt mindre tillfredsställande.”¹⁰⁶

Lindmark menar att det regresskrav som uppstår i och med att någon utgett skadestånd i tidigare led, kan betraktas som en ren förmögenhetsskada samtidigt som den är en transporterad sakskada vilken vidarebefordrats från den direkt skadelidandes materiella skada. Han anser vidare att trots att det finns en klar anknytning till en sakskada i ett tidigare led, kan skadan från en annan synvinkel betraktas som en förmögenhetsskada. Lindmark menar att de transporterade sakskadorna utgör ett mellanting mellan sakskada och förmögenhetsskada.¹⁰⁷

---

¹⁰² Prop. 1984/85:110, s. 276. Se även SOU 1984:25, s. 195.

¹⁰³ Dufwa, B, *Produktansvar*, s. 67.

¹⁰⁴ Ramberg, J, *Köplagen*, s. 664.

¹⁰⁵ A.a. s. 664.

¹⁰⁶ A.a. s. 664 och Ramberg, J, Herre, J, *Allmän köprätt*, s. 262. Se även avsnitt 2.3.1.3.

¹⁰⁷ Lindmark, D, *Industrins produktansvar*, s. 110 f och s. 132 f.

5.3 Vad kännetecknar en transporterad respektive omvandlad sakskada?

Begreppet transporterad sakskada har använts för att beskriva regresssituationer där en kontraktspart begär ersättning för ett utbetalt skadestånd till tredje man, vilken företrädesvis är en kontraktspart i ett senare led. Det är sålunda fråga om situationer där det är mer än en skadelidande. Den som primärt lidit skada har fått sin egendom skadad eller förstörd och riktar anspråk mot sin avtalspart. Den avtalspart som får ett ersättningsanspråk riktat mot sig, kan sägas ha lidit en ansvarsskada. En ansvarsskada är följaktligen en ekonomisk skada vilken härleds från en direkt skada i ett tidigare led. Avtalsparten begär i sin tur ersättning från skadevållaren. Även inom försäkringsbranschen har benämningen slagit rot och regresskrav från den ansvarsförsäkringsgivare som betalat ut skadeståndet, benämns ibland som krav avseende transporterad sakskada.¹⁰⁸ Av de uttalanden som gjorts i doktrinen går att urskilja en beskrivning av transporterad sakskada som en sakskada som inte ändrar karaktär när utgiven ersättning för skadan förs vidare mot bakre led. D.v.s. om ansvaret för den primära sakskadan överförs till skadevållaren via den som lidit ansvarsskada utan att ändra karaktär till ren förmögenhetsskada, föreligger en transporterad sakskada. Det kan sålunda konstateras att det inte var fråga om någon transporterad sakskada i de ovan refererade rättsfallen. I rättsfallen ändrade sakskadorna karaktär från en sakskada till en ren förmögenhetsskada, vilket innebär att sakskadan *omvandlades* till en annan skadetyper. En omvandling till ren förmögenhetsskada, sker sålunda genom att ansvaret, för utgiven ersättning för en sakskada, förs vidare mot bakre led och bedöms efter andra regler än den primära skadan. Den företeelse som föreligger i de båda rättsfallen kommer fortsättningsvis att benämnas *omvandlad sakskada*.

5.4 Försäkringsbolags inställning till transporterade och omvandlade sakskador

I den studie som gjorts tillfrågades Trygg-Hansa och Länsförsäkringar avseende deras inställningar till transporterade respektive omvandlade sakskador.¹⁰⁹ Trygg-Hansa anser inte att domstolarna gjort en korrekt rättslig bedömning i vare sig Bensinfallet eller Kärnmjölsfallet och fäster således inget avseende vid uttalandet om ren förmögenhetsskada. Trygg-Hansa behandlar därför den här typen av regresskrav som transporterade sakskador.¹¹⁰

---

¹⁰⁸ Lindmark, D, *Industrins produktansvar*, s. 110 f, Ullman, H, *Försäkring och ansvarsfördelning*, s. 99. Se även Hellner, J, *Ersättning till tredje man vid sak- och personskada*, SvJT 1969, s. 350 f.

¹⁰⁹ Vilka frågor som diskuterats framgår av bilaga 1.

¹¹⁰ Intervju med Anders Hjelm, Skadespecialist, Trygg-Hansa, 2013-01-28.

Inte heller Länsförsäkringar fäster någon vikt vid de uttalanden som gjorts avseende ren förmögenhetsskada i de båda rättsfallen. Bolaget anser att uttalandena kan få negativa konsekvenser för försäkringsskyddet i ansvarsförsäkringen som i sin grundomfattning inte täcker ren förmögenhetsskada. Ett utomkontraktuellt krav bör inte behandlas annorlunda än ett inomkontraktuellt krav. Oavsett hur kravet framställs är skyddsbehovet hos försäkringstagaren detsamma.¹¹¹

---

¹¹¹ Intervju med Ulf Lundberg, Försäkringsjurist / Juridik-Sak, Länsförsäkringar, 2013-03-14.

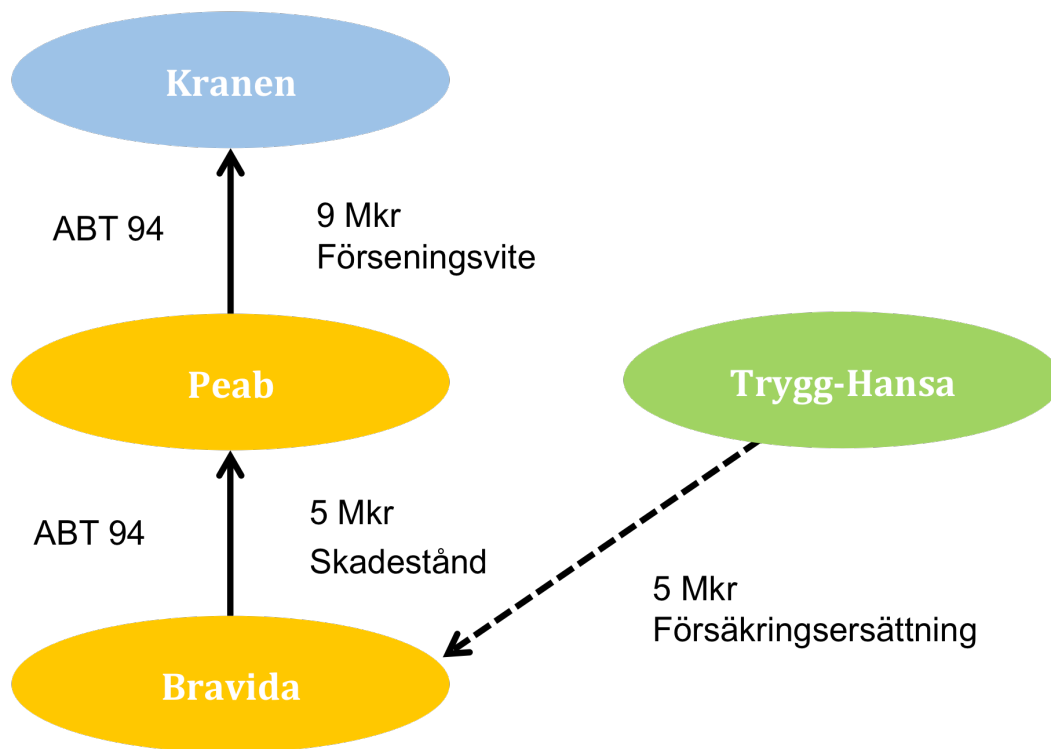
6 Transporterade och omvandlade viten

Det här avsnittet behandlar förekomsten av transporterade respektive omvandlade viten. Kapitlet inleds med en grundlig genomgång av rättspraxis. Efter det följer ett avsnitt där transporterade och omvandlade viten diskuteras definitionsmässigt. Avslutningsvis redogörs även för försäkringsbolags inställning till transporterade och omvandlade viten.

6.1 Rättspraxis

6.1.1 Vitesfallet

6.1.1.1 Allmänt

Svea hovrätts dom T 1479-10 (Vitesfallet), behandlar bl.a. frågan om ett krav som en entreprenör riktar mot en skadevållande underentreprenör. Peab ingick avtal med Kranen AB (Kranen) om totalentreprenad för uppförande av en ny kontorsbyggnad. Peab anlätade i sin tur Bravida för att projektera och utföra installationer av bl.a. rör i byggnaden. ABT 94 gällde för de båda avtalsförhållandena. Bravida hade vid tillfället tecknat en ansvarsförsäkring hos Trygg-Hansa. Ett vattenläckage uppstod i byggnaden p.g.a. att en av Bravidas montörer av misstag underlåtit att pressa en rörkoppling. Skada uppstod bl.a. på Peabs entreprenad. Till

följd av vattenskadorna kunde inte Peab avlämna entreprenaden till Kranen i tid. Med anledning av förseningen begärde Kranen avtalat förseningsvite av Peab med 9 Mkr. Peab ställde motsvarande krav på Bravida. Bravidas försäkringsbolag Trygg-Hansa meddelade att försäkringsskydd saknades för anspråket. Peab påkallade skiljeförfarande mot Bravida och yrkade att Bravida skulle utge det vite som Peab betalat till Kranen. Skiljenämnden beslutade att Bravida skulle utge ca 5 Mkr till Peab som skadestånd för det förseningsvite som erlagts.

I Trygg-Hansas försäkringsvillkor fanns följande vitesundantag:

”Försäkringen gäller inte för böter och viten eller för straffskadestånd (punitive damages) eller annan liknande ersättning med karaktär av straffskadestånd.”

Bravida yrkade ersättning av Trygg-Hansa för det belopp som de tvingats utge till Peab i och med skiljedomen. Bravida anförde att ersättningen till sin natur är ett skadestånd. Trygg-Hansa invände i sin tur att ”Ett vite förlorar inte sin karaktär av vite genom att viteskostnaden krävs av annan part med stöd av skadeståndsregler.”¹¹² Trygg-Hansa anförde vidare att om ersättning ska utgå, kan detta inte ske med mer än Kranens faktiska kostnader för förseningen, vilka uppgått till 2,5 Mkr.

HovR förpliktade Trygg-Hansa att utge försäkringsersättning. Domstolen konstaterade inledningsvis att försäkringsvillkoret ska tolkas med hänsyn tagen till bl.a. ordalydelsen, klausulens syfte och försäkringens och kundkretsens art. HovR anförde att det är klarlagt att den ersättning som Peab utgett till Kranen omfattas av undantaget. Inte heller ersättning enligt vitesklausulen i avtalet mellan Bravida och Peab täcks av ansvarsförsäkringen. Enligt skiljedomen grundade sig emellertid Bravidas ersättningsskyldighet på den bestämmelse i avtalet enligt vilken en part är skyldig att ersätta motparts skada som orsakats av vårdslöshet eller försummelse (14 § 1 st 5 kap ABT 94) och inte vitesklausulen.¹¹³ Bravidas skyldighet att utge ersättning grundade sig därmed inte på vitesklausulen i avtalet utan på skadeståndsbestämmelsen. Domstolen anförde att ersättningsskyldighet för utgiven ersättning därför inte kunde anses vara en sådan typ av ersättning som var undantagen från ansvarsförsäkringen.

HovR utredde vidare frågan om ersättningen skulle begränsas till den av Kranen faktiskt lidna skadan om 2,5 Mkr. HovR anförde att Peabs skada i form av utgivet förseningsvite är en

---

¹¹² Svea hovrätts dom T 1479-10, Bilaga A, s. 5.

¹¹³ De ifrågakvarande skadestånds- och vitesklausulerna i ABT 94 och ABT 06 återfinns i bilaga 2.

följdskada av den vattenskada som Bravida orsakat genom sin vårdslöshet och därmed har att utge ersättning för. Bravida har därav varit skyldigt att ersätta sin avtalspart Peab för dennes viteskostnad, oavsett om Kranens faktiska skada uppgått till ett lägre belopp.

6.1.1.2 Skiljedomen

Som beskrivits ovan hade Peab tidigare påkallat skiljeförfarande mot Bravida där bolaget yrkade ersättning motsvarande vad som utgetts till Kranen i förseningsvite. Precis som HovR anförde i domskälen beslutade skiljenämnden att Bravidas ersättningsskyldighet grundade sig på den bestämmelse i avtalet enligt vilken en part är skyldig att ersätta motparts skada som orsakats av vårdslöshet eller försummelse (14 § 1 st 5 kap ABT 94) och inte vitesklausulen.

Beträffande frågan om Bravidas ansvarsförsäkring täckte Peabs krav avseende erlagt vite kom emellertid skiljenämnden till en annan slutsats än HovR. Peab menade att undantaget i försäkringsvillkoren inte var tillämpligt eftersom Peab krävde skadestånd av Bravida och inte vite. Skiljenämnden anförde härvid att:

”En sådan tolkning skulle dock innebära att Bravidas ansvarsförsäkringsbolag skulle vara skyldigt att utge ersättning för ett anspråk som i grunden inte baseras på visade skador, d.v.s. just den typ av anspråk som uttryckligen undantas i försäkringsvillkoren. En rimlig utgångspunkt är att ett vite inte förlorar sin karaktär av vite genom att viteskostnaden krävs av annan part med stöd av skadeståndsregler. Bravida har således, såvitt visats, inte försäkringsskydd för det av Peab yrkade skadeståndet för erlagt vite.”¹¹⁴

6.2 Vad kännetecknar ett transporterat respektive omvandlat vite?

Det material som finns avseende transporterade och omvandlade viten i litteraturen är i princip obefintligt.¹¹⁵ Jag kommer därför, med hjälp av de ovan refererade rättsfallen, själv försöka finna en definition och beskrivning av företeelsen som sådan. Precis som transporterade saksador är ett vite ett transporterat vite, endast när vitet förs vidare mot bakre led utan att ändra karaktär. Processen är sålunda densamma som för transporterade saksador men med den skillnaden att det här är fråga om ersättningsformer i stället för skadetyper. A riktar ett ersättningsanspråk mot sin avtalspart B, vilken betalar det avtalade vitet till den skadelidande A. B riktar i sin tur ett regressanspråk mot skadevållaren C. I Vitesfallet

---

¹¹⁴ Skiljedom meddelad i Stockholm 2008-07-18, s. 25.

¹¹⁵ Jag har under mitt arbete med uppsatsen inte lyckats finna något material som direkt behandlar transporterade och omvandlade viten.

bedömdes regressanspråket som B riktade mot skadevållaren C, inte utifrån den ursprungliga vitesklausulen utan utifrån den allmänna skadeståndsbestämmelsen i avtalet. Precis som för omvandlade sakskador har en omvandling skett, i det här fallet från ett vite till ett skadestånd. I likhet med omvandlade sakskador sker omvandlingen genom att ansvaret, för utgiven ersättning, förs vidare mot bakre led och bedöms efter andra regler än den primära ersättningen. I Vitesfallet transporterades följaktligen inte vitet utan vitet omvandlades. Fortsättningsvis används begreppet *omvandlat vite* för att beskriva den omvandling som skedde i Vitesfallet.

6.3 Försäkringsbolags inställning till transporterade och omvandlade viten

För att hantera den problematik som Vitesfallet ger upphov till har Trygg-Hansa ändrat villkoren och de skriver numera i sitt Basvillkor, i ansvarsförsäkringen:¹¹⁶

"3.7.10.21 Böter, viten och straffskadestånd (punitive damages)
Försäkringen gäller inte för böter och viten eller för straffskadestånd (punitive damages) eller annan liknande ersättning med karaktär av straffskadestånd. *Försäkringen gäller inte heller för ersättningsanspråk som har sin grund i böter och viten eller straffskadestånd (min kursivering).*"

Länsförsäkringars undantag har följande lydelse:

”12.6 Straffskadestånd

Försäkringen gäller inte för straffskadestånd (punitive damages) eller annan liknande ersättning.”

Vitesfallet har inte föranlett några ändringar i Länsförsäkringars villkor. Att försäkringen inte omfattar den här ersättningen anses slå allt för hårt mot försäkringstagare som då står utan försäkringsskydd. Även om ett vitesbelopp kan överstiga ett skadestånd enligt allmänna skadeståndsrättsliga regler kan vitesbeloppet å andra sidan lika gärna understiga skadeståndet.¹¹⁷

---

¹¹⁶ Intervju med Anders Hjelm, Skadespecialist, Trygg-Hansa, 2013-01-28.

¹¹⁷ Intervju med Ulf Lundberg, Försäkringsjurist / Juridik-Sak, Länsförsäkringar, 2013-03-14.

7 Analys

Följande kapitel analyserar det material som samlats i kapitel 2 till 6. Inledningsvis behandlas de olika skadebegreppen inom skadeståndsrätten och hur de här begreppen kan appliceras i en skadeanalys. Härvid berörs även de olika skadebegreppen inom skadestånds- och köprätten och dess förhållande till varandra. I Avsnitt 7.2 behandlas transporterade och omvandlade sakskador och i avsnitt 7.3 analyseras företeelsen av transporterade och omvandlade viten. De två sistnämnda avsnitten utgör analysens kärna vilka kommer att koncentreras till de tre rättsfallen. Även om analysen tar sin utgångspunkt i de aktuella rättsfallen kommer företeelsen av transporterade och omvandlade sakskador och viten även behandlas ur ett mer allmänt perspektiv.

7.1 Begreppsbildningen inom skadestånds-, försäkrings- och köprätten

7.1.1 Skadesituation eller skadebegrepp som grund för analys?

Av motiven till SkL framgår att den reglering som infördes avseende de olika skadetyperna inte skulle hindra en fortsatt utveckling i rättstillämpningen av de grundsatser som utbildats. Bestämmelserna som infördes var sålunda endast en kodifiering av gällande rätt. De poster som inrymdes i bestämmelserna var de som hittills erkänts som ersättningsgilla. De skulle dock inte läggas till grund för motsatsslut.¹¹⁸ Att en viss skada inte går att hänföra till en viss skadetyper medför därför inte att något skadestånd inte *kan* utdömas. Den utveckling som skett i praxis visar emellertid att skadebegreppen idag har stor betydelse, i vissa fall t.o.m. avgörande betydelse, för om skadeståndsskyldighet kan anses föreligga. Kleineman är en av de som riktat starkast kritik mot den begreppsbildning som bildats i och med införandet av SkL. Han betonar vikten av en skadesituationsinriktad analys i stället för den skadebegreppsriktade analysen som skapats inom skadeståndsrätten.¹¹⁹

Att utgå från skadesituationen måste innebära att varje skadesituation, d.v.s. varje förhållande mellan skadelidande och skadevällare, ses var för sig. När det i en skadesituation endast föreligger en skadevällare och en skadelidande, d.v.s. när det inte finns skadelidande i senare led och inte heller skadevällare i tidigare led, bör valet mellan en skadesituationsinriktad och skadebegreppsriktad analys inte nämnvärt påverka utgången i det aktuella fallet.

---

¹¹⁸ Se avsnitt 2.2.1 och 2.2.2.1.

¹¹⁹ Se avsnitt 2.2.3.

Skadeståndsrätten är emellertid sällan så ”enkel”. Det finns ofta fler än en skadelidande och det är heller inte ovanligt att ansvaret för skadan kan föras vidare mot bakre led. En skadesituationsinriktad analys måste, med en snäv utgångspunkt, innebära att domstolarna utgår från *en* skadesituation. Det oavsett om de skador som uppstått i just den situationen är hänförliga till andra skadesituationer där det kan finnas andra skadelidande och skadevållare. Att en skadelidande köpare X begär ersättning av säljaren Y p.g.a. att köparen X drabbats av en *sakskada*, ska sålunda inte läggas till grund för att avgöra frågan om säljaren Y:s skadeståndsanspråk mot dennes säljare Z. Att säljarens skada, i form av ersättningskyldighet, uppstått till följd av en viss skadetyper i senare led, har således inte avgörande betydelse för frågan om säljarens skada är ersättningsgill eller inte. Varje skadesituation ses här var för sig och skadebegreppen är därmed inte styrande för analysen.

Till skillnad från den skadesituationsinriktade analysen härleds rättsföljderna i en skadebegreppsriktad analys med hjälp av skadebegreppen. Här är utgångspunkten i stället själva skadan och den skadetyper som den är hänförlig till. En skadebegreppsriktad analys i den ovan beskrivna situationen innebär att den ifrågasatt skadetyper ”smittar av sig” på senare led och inverkar på bedömningen av säljaren Y:s skadeståndsanspråk. I en skadebegreppsriktad analys är det i princip omöjligt att endast utgå från *en* viss skadesituation eftersom en aktuell skada ofta kan härledas från eller till andra skadesituationer.

Till viss del instämmer jag i Kleinemans kritik, och den optimala analysen kan sålunda vara den som i första hand ser till varje skadesituation för sig. Skadeståndsansvaret utgår härvid från den skada som skadelidande faktiskt drabbats av och inte vilken skadetyper den är att hänföra till. En skadesituationsinriktad analys kan för den skull vara att föredra. Frågan är om skadebegreppens funktion kan motivera en mer skadebegreppsriktad analys. Den begreppsbyggnad som skapats måste anses ha ökat förståelsen för skadeståndsrätten. De olika skadebegreppen kan idag t.o.m. anses utgöra ett nödvändigt verktyg för att överhuvudtaget kunna ”greppa” skadeståndsrätten. Skadebegreppen måste även anses bidra till en ökad förutsebarhet. Huruvida en skadebegreppsriktad eller en skadesituationsinriktad analys är att föredra hänger vidare ihop med frågan om vilken dignitet som ska tillägnas de olika skadebegreppen. Ska begreppen anses vara av sådan dignitet att det, när det föreligger flera skadesituationer, är omöjligt att inte ta hänsyn till mer än just den aktuella situationen eftersom begreppen ”slår igenom” skadesituationerna och gör en ren skadesituationsinriktad analys omöjlig? De olika skadebegreppen har betydelse även utanför skadeståndsrätten och

för att kunna avgöra frågan om vilken analys som är att föredra måste begreppsbildningen även ses ur ett bredare perspektiv.

Skadestånds- och försäkringsrätten lever i princip i symbios och begreppsbildningen är av stor betydelse även på försäkringsområdet. Frågan om en skadebegreppsriktad eller en skadesituationsriktad analys är att föredra, måste således även bedömas ur ett försäkringsrättsligt perspektiv. Grundskyddet i ansvarsförsäkringen för företag omfattar skadeståndsskyldighet för person- och sakskada och ekonomisk förlust som är en följd av sådan person- eller sakskada.¹²⁰ Kategoriseringen av en skada är sålunda avgörande för frågan om försäkringsersättning ska utgå eller inte. Det kan konstateras att det inte råder något tvivel om att skadebegreppen är av avgörande betydelse för försäkringsbolagens verksamhet, vilket ger ytterligare skäl för en skadebegreppsriktad analys.

Det finns för- och nackdelar med såväl en skadebegreppsriktad som en skadesituationsriktad analys och det finns inget givet svar på frågan om vilken analys som är att föredra framför den andra inom skadeståndsrätten. Frågan om skadebegreppens dignitet och därvid också frågan om begreppsbildningens vara eller icke vara påverkar emellertid inte bara skadeståndsrätten. Försäkringsvillkor utformas idag utifrån de skadebegrepp som finns inom skadeståndsrätten och en situationsriktad analys vore sålunda olycklig för såväl försäkringsgivare som försäkringstagare. Dessutom måste en skadebegreppsriktad analys anses öka förutsebarheten. Mot bakgrund av detta anser jag att en skadebegreppsriktad analys är att föredra och det är följaktligen den analysen som bör appliceras vid rättstillämpningen.

7.1.2 Distinktionen mellan de köprättsliga och skadeståndsrättsliga begreppen

Det går idag att urskilja ett antal olika skadetyper inom skadeståndsrätten; person- och sakskada, ren förmögenhetsskada, allmän förmögenhetsskada och tredjemansskada.¹²¹ Inom köprätten finns ingen motsvarande uppdelning mellan olika skadetyper som inom skadestånds- och försäkringsrätten, i stället finns en uppdelning mellan direkt och indirekt förlust. Som beskrivits ovan har indelningen mellan direkt och indirekt förlust som egentligt syfte att på ett så utförligt sätt som möjligt skilja de två kategorierna från varandra för att på

---

¹²⁰ Se avsnitt 4.1.1.

¹²¹ Se avsnitt 2.2.2.

så sätt ange hur långt kontrollansvaret sträcker sig.¹²² Med hänsyn till skadebegreppens dignitet och funktion, inom såväl skadestånds- som försäkringsrätten, är det viktigt att de köprättsliga begreppen inte sammanblandas med den begreppsbyggnad som finns inom skadestånds-rätten. Det faktum att skador och kostnader som är hänförliga till en viss skada i praktiken kan vara så gott som identiska, oavsett om det är fråga om ett inomobligatoriskt eller utomobligatoriskt förhållande, komplicerar emellertid det hela.

Distinktionen mellan sakskada i skadeståndsrättslig mening och fel i köprättslig mening är ett tydligt exempel på vikten av att de olika begreppen måste särskiljas, särskilt ur ett försäkringsrättsligt perspektiv. En förlust som uppkommer till följd av fel i den sålda varan utgör en ren förmögenhetsskada. Om annat än den sålda varan skadas utgör följdförlusterna i stället annan kostnad till följd av skadan, vilka omfattas av skadeståndsansättningen p.g.a. sakskada. Att köparen kräver en felfri vara är inte ett skadeståndskrav utan endast ett krav på fullgörande och en följdförlust till en sådan skada kan sålunda inte betraktas som en sakskada i skadeståndsrättslig mening. En företagsförsäkring omfattar normalt endast sakskada men kan utvidgas till att omfatta även ren förmögenhetsskada i avtalsförhållanden och det är därför viktigt att i försäkringsvillkoren särskilja sakskada i skadeståndsrättslig mening från fel i köprättslig mening.¹²³

Ingrediensskadorna är ett annat exempel på vikten av att särskilja de olika rättsområdena. Den utveckling som skett avseende sakskador går alltmot mot ett funktionalistiskt synsätt där vikt läggs vid om funktionen nedsatts eller förlorats.¹²⁴ Med det här funktionalistiska synsättet är det lätt att anta att alla ingrediensskador är hänförliga till den skadeståndsrättsliga kategorin sakskada. Alla ingrediensskador kan dock inte betraktas som sakskador. Jag instämmer i Ullmans åsikt om att det endast är föreningsfallen (vilket det var fråga om i Flygmotorfallet) och möjligtvis förädlingsfallen som kan innefattas i den funktionsskadeprincip som domstolen stipulerat. Alla ingrediensskador är således inte alltid sakskador, de kan likväl ha uppstått till följd av en felaktig produkt och därmed föranleda ett köprättsligt ansvar.

Det kan konstateras att även om de olika skadebegreppen som finns inom skadestånds- och köprätten i praktiken kan vara desamma, måste begreppen särskiljas. En skadeanalys som berör ett köprättsligt skadeståndsansvar ska inte blanda in skadeståndsrättsliga begrepp såsom

---

¹²² Se avsnitt 2.3.1.2.

¹²³ Se avsnitt 2.5.

¹²⁴ Se avsnitt 2.2.2.1 och 2.4.

ren förmögenhetsskada eftersom begreppet ren förmögenhetsskada inte existerar inom köprätten. Särskiljandet är av vikt inte minst ur ett försäkringsrättsligt perspektiv. För att avgöra huruvida en aktuell skada omfattas av en försäkring, måste det inte bara finnas klara gränsdragningar mellan de olika skadebegreppen utan också mellan de olika rättsområdena. Med hänsyn till skadebegreppens dignitet och det faktum att en skadebegreppsriktad analys är att föredra, är det än mer viktigt att inte sammanblanda de köprättsliga och skadeståndsrättsliga begreppen.

7.2 Transporterade eller omvandlade sakskador

7.2.1 Bensinfallet

7.2.1.1 Allmänt

HD synes i sin bedömning utgått från en skadesituationsinriktad analys. Domstolen har utgått från den skadelidande och försökt att åstadkomma en lösning som är så optimal som möjligt för denne. Att bevilja bilägaren rätt till skadestånd skulle emellertid även medföra att detaljisten lidit skada eftersom detaljisten inte var den egentlige skadevällaren. HD måste därför känt ett behov av att ytterligare motivera sitt ställningstagande. Genom att rättsligt placera detaljistens regresskrav i köplagens ersättningsregler, fanns en god möjlighet för detaljisten att i sin tur kräva ett köprättsligt skadestånd av den som levererat den skadebringande bensinen. Köplagens ansvarsregler är strängare: detaljisten skulle enligt köplagens principer inte behöva styrka vårdslöshet hos den skadevällande bensinleverantören. Tanken är god, och för bilägaren är lösningen ifråga egentligen inte mer än rätt. Utan att det direkt hade avgörande betydelse för domslutet tillägger emellertid HD att detaljisten, genom att utge ersättning för den produktskada som uppstått, lidit en *ren förmögenhetsskada*.¹²⁵

7.2.1.2 HD:s hänvisningar

Av förarbetena till 1905 års köplag och kommentarerna till denna framgår, precis som HD anför, att det är möjligt för en detaljist att kräva ersättning för skadestånd som denne tvingats utge till en köpare. HD hänvisade även till förarbetena till den nya konsumentköplagen vari framgår att en detaljist som tvingats utge skadestånd till en konsument p.g.a. en produktskada lider en ekonomisk förlust som beror på felet. Denna förlust ska emellertid inte betraktas som

---

¹²⁵ Se avsnitt 5.1.1.

en produktskada utan som en ren förmögenhetsskada.¹²⁶ Det skadelidandeperspektiv som HD förefaller ha haft, förstärks ytterligare av den här hänvisningen. HD:s ställningstagande i Bensinfallet kan inte vara något annat än ett utlopp för det uttalande som gjordes i förarbetena till den nya konsumentköplagen. Ställningstagandet skulle visa att införandet av produktansvar i konsumentköplagen inte är oskäligt betungande för säljarna eftersom de har möjlighet att föra ansvaret vidare mot bakre led. HD förefaller mot bakgrund av detta gjort en korrekt bedömning och det går därmed också finna viss förståelse för domstolens uttalande avseende ren förmögenhetsskada. Det faktum att HD tog in begreppet *ren förmögenhetsskada* i sitt uttalande, har emellertid blivit tämligen omdebatterat särskilt med hänsyn till den skadeståndsrättsliga begreppsbyggnaden. Frågan är om HD verkligen åsyftade ett skadeståndsrättsligt begrepp med sitt uttalande?

Bensinfallet rörde ett köprättsligt ersättningsanspråk varför det kan ifrågasättas att HD valde att föra in ett skadeståndsrättsligt begrepp i sin motivering. Den definition av ren förmögenhetsskada som återfinns i SkL talar vidare för att HD inte kan ha haft för avsikt att nyansera det skadeståndsrättsliga begreppet. Det synes mer rimligt att anta att HD överhuvudtaget inte haft den skadeståndsrättsliga begreppsbyggnaden i åtanke i sin motivering.

7.2.1.3 Doktrin

HD:s uttalande om att utgivet skadestånd är att betrakta som en ren förmögenhetsskada är omdebatterat. Diskussionen har emellertid varit inriktad på uttalandet om begreppet ren förmögenhetsskada som sådant och inte vad HD egentligen kan ha åsyftat med sitt uttalande. Ullman uttalar sig kort om HD:s motiv och anför att i det fall HD endast åsyftat ett köprättsligt förmögenhetsskadebegrepp, utan koppling till de allmänna skadeståndsrättsliga begreppen, så bortfaller kritiken. Det som saknats i den debatt som varit är just detta. Vad var det egentligen som HD åsyftade med sitt uttalande? Hade HD de köprättsliga eller de allmänna skadeståndsrättsliga begreppen i åtanke? Det som skett i debatten skulle kunna beskrivas som att det har bildats två läger. Ett läger med ”köprättare”, vilka uttalat sig i enlighet med köprättens reglering och ett läger där ”skadeståndsrättare” uttalat sig ur ett skadeståndsrättsligt perspektiv. Att det överhuvudtaget skapats två läger i debatten, visar att det finns två alternativa tolkningar av HD:s uttalande. En köprättslig, vilken jag förespråkar,

---

¹²⁶ Se avsnitt 5.1.1.2.

där uttalandet om ren förmögenhetsskada inte ska läggas till grund för något annat än att HD ville visa att svaranden kunde erhålla ersättning på köprättslig grund, och en skadeståndsrättslig, där begreppet ren förmögenhetsskada i och med uttalandet har nyanserats och därav fått en vidare innebörd än tidigare.

En av de som riktat starkast kritik mot Bensinfallet är Ullman. Han talar ur ett skadestånds- och försäkringsrättsligt perspektiv och menar att uttalandet står i strid mot den skadeståndsrättsliga begreppsbildningen och att det får konsekvenser för försäkringstagare som nu inte kan ersättas genom ansvarsförsäkringen. Även Agell har riktat stark kritik mot den omvandling som sker och det fenomen som jag valt att benämna omvandlad sakskada.¹²⁷ Även om man är av den åsikten att HD, med sitt uttalande, inte kan ha haft för avsikt att nyansera det skadeståndsrättsliga begreppet ren förmögenhetsskada, går det inte att förkasta den tanken helt. Om HD hade haft en sådan avsikt skulle detta, precis som Ullman och Agell anför, få förödande konsekvenser, inte minst för de försäkringstagare som då står utan skydd i de här situationerna. Jag instämmer i deras kritik om att HD:s uttalande står i strid med den skadeståndsrättsliga begreppsbildningen. En förmögenhetsskada kan aldrig betraktas som en ren förmögenhetsskada när den har ett samband med en sakskada.

Ramberg, som måste anses företräda det köprättsliga lägret, har egentligen inte diskuterat själva begreppet ren förmögenhetsskada som sådant i de här sammanhangen. Ramberg har kommenterat själva omvandlingen från en fysisk skada på egendom till en förmögenhetsförlust på grund av avtalsbrott och detta i ett resonemang kring produktskador. Huruvida begreppet kan eller bör ha betydelse skadeståndsrättsligt, har mig veterligen inte diskuterats av Ramberg.¹²⁸

Hellner har endast kort konstaterat, genom hänvisning till Bensinfallet och motiven till KöpL, att ett regresskrav som riktas mot en skadevållare p.g.a. utgiven skadeståndsersättning i tidigare led, är att betrakta som ren förmögenhetsskada och att denna ska bedömas enligt köprättsliga regler.¹²⁹

Inte nog med att Bensinfallet har väckt en livlig och befogad debatt kring hur den här formen av regressituationer ska hanteras, har det nu också fått nytt liv genom den nyligen avgjorda hovrättsdomen.

---

¹²⁷ Se avsnitt 5.2.

¹²⁸ Se avsnitt 5.2 och även 2.3.1.3.

¹²⁹ En vidare diskussion avseende Hellners hänvisning till KöpL:s motiv följer nedan i avsnitt 7.2.2.2.

7.2.2 Kärnmjölsfallet

7.2.2.1 Allmänt

Inledningsvis bör nämnas att det inte förelåg något kontraktsförhållande mellan parterna i Kärnmjölsfallet, varför ett inomobligatoriskt skadeståndsanspråk inte var aktuellt. Vidare var PAL inte tillämplig eftersom saksador endast ersätts om produkten var avsedd för enskilt bruk (se 1 § PAL). Frebaco hade således att grunda sin talan med stöd av allmänna skadeståndsrättsliga regler.¹³⁰ Frågan om Frebacos skada utgjorde en sakskada eller inte var således av avgörande betydelse för om skadeståndsskyldighet skulle anses föreligga.

HovR inledde med att konstatera att den skada som Dafgårds drabbats av i sin produktion, till följd av att metallspån blandats med kärnmjöl från Frebaco, var att betrakta som en sakskada, liksom den allmänna förmögenhetsskada som följt. Uttalandet avseende Frebacos skada som följer efter detta är emellertid mer av intresse.

”Frebaco har inte påstått att Frebacos skador i målet bestått i eller följt av att bolagets mjöl kommit till skada. De skador som Frebaco gjort gällande består i stället av kostnader. Dessa kostnader har visserligen följt av Dafgårds skada. Frebaco är emellertid inte direkt skadelidande och trots sambandet med Dafgårds skada utgör kostnaderna inte en sakskada eller en ersättningsgill allmän förmögenhetsskada. Kostnaderna är i stället att betrakta som en ren förmögenhetsskada (se bl.a. NJA 1985 s. 641 och Hellner m.fl., Speciell avtalsrätt II, häfte 2, 4 uppl., s. 214). Skadestånd med stöd av 2 kap. 1 § skadeståndslagen kan därför inte komma i fråga på denna grund.”¹³¹

Domstolens uttalande står i strid med vad som uttryckligen stadgas i 1 kap 2 § SkL, nämligen att en skada för att kunna betraktas som en ren förmögenhetsskada, krävs att denna uppkommer *utan samband* med att *någon* lider person- eller sakskada. Att HovR samtidigt erkänner ett samband med Dafgårds skada gör uttalandet än mer anmärkningsvärt.

7.2.2.2 HovR:s hänvisningar

Inledningsvis konstaterades att Frebaco endast kunde stödja sitt skadeståndskrav på allmänna skadeståndsrättsliga regler. De hänvisningar som HovR gjorde till Bensinfallet och Hellner är därför inte helt självklara. Bensinfallet berörde ett köprättsligt skadeståndsanspråk och de uttalanden som HD gjorde avseende ren förmögenhetsskada kan inte haft för avsikt att nyansera det skadeståndsrättsliga begreppet ren förmögenhetsskada. Att HD i Bensinfallet

---

¹³⁰ Se avsnitt 5.1.2.1.

¹³¹ Hovrättens över Skåne och Blekinge dom T 2285-11, s. 4.

valde att använda sig av begreppet ren förmögenhetsskada är olyckligt. Att HovR tolkat HD:s uttalande som en nyansering av det skadeståndsrättsliga begreppet ren förmögenhetsskada och dessutom valt att applicera uttalandet på ett rent utomobligatoriskt skadeståndsanspråk är emellertid än mer olyckligt.

HovR hänvisade även till Hellner. Enligt Hellner ska ett regressansvar som uppkommer genom att en skadelidande kräver ersättning av sin avtalspart, och denne i sin tur riktar ett regresskrav mot sin avtalspart, bedömas som en ren förmögenhetsskada. Köprättsliga regler ska därmed tillämpas. Hellner motiverar i sin tur sitt ställningstagande genom att hänvisa till Bensinfallet och motiven till KöpL.¹³² I motiven till KöpL nämns emellertid överhuvudtaget inte begreppet ren förmögenhetsskada. Av motiven framgår i stället att som *direkt förlust* bedöms även belopp som köparen p.g.a. dröjsmål eller fel tvingas betala till sin avtalspart i senare led i form av ersättning för avtalspartens direkta förlust och som ger honom ett regresskrav mot säljaren. Hellners uttalande måste avse det regressansvar som kan uppstå mellan två avtalsparter, vilket också var fallet i Bensinfallet. I Kärmjölfsfallet var det emellertid fråga om ett utomkontraktuellt ansvar. Att använda sig av begreppet ren förmögenhetsskada i ett rent köprättsligt sammanhang är olyckligt. Även om en skada i praktiken är densamma, måste de skadestånds- och köprättsliga begreppen särskiljas.¹³³ Begreppet ren förmögenhetsskada är ett skadeståndsrättsligt begrepp som inte behöver nämnas i en utredning avseende ett köprättsligt ansvar.

Som beskrivits ovan är den skadeståndsrättsliga begreppsbyggnaden av avgörande betydelse för såväl skadestånds- som försäkringsrätten och det är sålunda viktigt särskilja de olika skadebegreppen inom skadestånds- och köprätten. HovR har till synes blandat ihop begreppen och tagit ett köprättsligt uttalande och applicerat det på den utomobligatoriska skadeståndsrätten. Det förefaller sålunda ha uppstått en begreppsförvirring hos domstolen. Den begreppsförvirring som uppstått i och med domen behöver redas ut och det är bara att hoppas att HD beviljar prövningstillstånd.¹³⁴

---

¹³² Se avsnitt 5.1.2.2.

¹³³ Se avsnitt 7.1.2.

¹³⁴ Tankmobil har överklagat domen. I skrivande stund har frågan om prövningstillstånd inte tagits upp av HD.

7.2.2.3 Vilken skadetyp är Frebacos skada att hänföra till?

HovR förefaller grunda sitt ställningstagande på att Frebaco inte är direkt skadelidande. Av kommentaren till SkL framgår att eftersom ren förmögenhetsskada enligt lagtexten uppkommer utan samband med att *någon* lider fysisk skada, dras en gräns mot vanligen förekommande fall av tredjemansskada, där tredje man lider en ekonomisk förlust till följd av att någon annan drabbats av person- eller sakskada. Även om den fysiska skadan inte träffat tredje man utan en annan person, har det ju förekommit en fysisk skada och reglerna om ren förmögenhetsskada kan därav inte bli tillämpliga.¹³⁵ Att Frebaco inte är direkt skadelidande ska följaktligen inte inverka på bedömningen av huruvida en ren förmögenhetsskada föreligger eller inte.

I domstolens mycket korta motivering konstateras att Frebacos skada inte kan betraktas som vare sig en sakskada eller en ersättningsgill allmän förmögenhetsskada. Det finns ingen entydig definition i doktrin av allmän förmögenhetsskada. Kleineman anser att en allmän förmögenhetsskada är en ekonomisk skada som varken utgör person- eller sakskada eller ren förmögenhetsskada, medan Hellner anser att även ren förmögenhetsskada är en form av allmän förmögenhetsskada.¹³⁶ HovR uttalar sig på följande sätt avseende allmän förmögenhetsskada: ”Ekonomiska förluster som drabbar den skadelidande till följd av sakskadan, s.k. allmän förmögenhetsskada, omfattas av skadeståndet vid sakskada (5 kap 7 § 2 skadeståndslagen).”¹³⁷ HovR:s beskrivning tyder på en uppfattning om att en allmän förmögenhetsskada endast kan drabba den som är direkt skadelidande. De definitioner som föreligger i doktrin avseende allmän förmögenhetsskada föranleder emellertid inte en uppfattning om att allmän förmögenhetsskada endast kan drabba den direkt skadelidande. Uttalandet som HovR gjorde måste emellertid även ses tillsammans med uttalandet om att Frebacos skada inte är att betrakta som varken en sakskada eller en *ersättningsgill* allmän förmögenhetsskada. Domstolen verkar anse att Frebaco inte lidit en allmän förmögenhetsskada p.g.a. att denna inte är ersättningsgill eftersom Frebaco inte är direkt skadelidande. Vad skadestånd p.g.a. en sakskada omfattar stadgas i 5 kap 7 § SkL. Av förarbetena framgår att bestämmelsen inte tar ställning i frågan om kretsen av vilka som är berättigade till ersättning med anledning av en sakskada. Detta ska i stället avgöras av

---

¹³⁵ Se avsnitt 2.2.2.2.

¹³⁶ Se avsnitt 2.2.2.3.

¹³⁷ Hovrättens över Skåne och Blekinge dom T 2285-11, s. 3.

domstolarna enligt allmänna grundsatser om ersättning för tredjemansskada.¹³⁸ En skada måste således kunna utgöra en allmän förmögenhetsskada, utan att densamma för den skull är ersättningsgill. Det är omöjligt att avgöra vad HovR kan ha åsyftat med sin motivering. Det är mycket möjligt att domstolen redan på förhand hade bestämt sig för att den aktuella skadan var att betrakta som en ren förmögenhetsskada och att de uttalanden som gjordes därför bara fick ”hänga på”. Oavsett vad HovR kan ha åsyftat, kan en skada inte betraktas som en ren förmögenhetsskada på den grund att skadan inte är en sakskada eller en ersättningsgill allmän förmögenhetsskada.

Frebacos skada kan betraktas som en allmän förmögenhetsskada till följd av Dafgårds sakskada. Huruvida den är ersättningsgill avgörs, som nämnts ovan, av allmänna grundsatser om tredjemansskada. Enligt allmänna grundsatser avseende tredjemansskada ersätts tredje man som drabbats av en indirekt sakskada. Däremot ersätts inte tredje man som drabbats av en indirekt förmögenhetsskada.¹³⁹ Det synes inte föreligga något *konkret närliggande intresse* eller någon *närhet till äganderätt*, som skulle kunna motivera ett undantag från huvudregeln. Ur ett tredjemansskadeperspektiv är domstolens resonemang om att Frebaco inte är direkt skadelidande, och att bolaget sålunda inte har rätt till ersättning, följaktligen korrekt. Det går således att finna visst stöd för HovR:s bedömning om att Frebacos skada inte är en *ersättningsgill* allmän förmögenhetsskada.

Resonemanget ovan bygger på den skadesituation som uppstått i och med att Dafgårds lidit sakskada p.g.a. det kontaminerade mjölet. Precis som i Bensinfallet verkar domstolen utgått från den ifrågavarande skadesituationen utan att egentligen se ursprunget till den aktuella skadan. Den ursprungliga skadan måste anses uppstått redan när Frebacos mjöl placerades i Tankmobils tank. Mjölet kontaminerades och förlorade därmed sin funktion. Frebaco är följaktligen direkt skadelidande. De följdskador som uppstått i form av kostnader för utgiven ersättning till Dafgårds kan således betraktas som en följdskada till Frebacos egen sakskada. Regressituationen skulle med den här utgångspunkten kunna liknas vid den typ av tredjemansskada som Andersson betecknar transformerad tredjemansskada.¹⁴⁰ Dafgårds skada skulle transformeras till den direkt skadelidande Frebaco. Förmögenhetsskadan flyttas på så sätt från tredje man (Dafgårds) till den direkt skadelidande (Frebaco) och resultatet blir att skadevällaren står ansvaret för kompensation till tredje man.

---

¹³⁸ Se avsnitt 2.2.2.1.

¹³⁹ Se avsnitt 2.2.2.4.

¹⁴⁰ Se avsnitt 2.2.2.4.

7.2.2.4 Frebacos yrkande

I domskälen konstaterar HovR att Frebaco inte har påstått att bolagets skador bestått i, eller följt av, att bolagets mjöl kommit till skada och att de skador som bolaget gjort gällande i stället består av kostnader. Uttalandet öppnar upp för frågan om domstolen hade gjort en annan bedömning om Frebaco valt att kräva ersättning för det skadade mjölet och de följskador som uppstått därav. Nästa fråga att ställa sig är följaktligen om domstolens bedömning ska avgöras av vad som verkligen har hänt eller vad Frebaco yrkar ersättning för? Innan vi går in på frågan om Frebacos yrkande och vad domstolen bör utgå från i sin bedömning måste först närmare utredas vad som faktiskt har hänt. Vilka skador har uppstått och vem har drabbats av vilken skada?

Skadeförloppet inleddes med att Frebacos mjöl placerades i Tankmobils tank där mjölet kontaminerades och bolaget drabbades av en sakskada. Till följd av det felaktiga mjölet orsakade Frebaco i sin tur skada på Dafgårds produkter i och med att bolaget levererade mjölet. Mjölet gick inte att avskilja från Dafgårds produkter utan produkterna fick kasseras. I likhet med vad som hände i Flygmotorfallet förenades en felaktig beståndsdel till en slutprodukt och beståndsdelens påverkade produktens funktion.¹⁴¹ Dafgårds drabbades sålunda av en sakskada i form av en ingrediensskada. Det här stämmer även överens med den bedömning som HovR gjorde av Dafgårds skada, även om domstolen inte uttalade sig om huruvida bolagets skada var att betrakta som en ingrediensskada. Försäkringsbolagen har valt olika lösningar för att hantera ingrediensskadorna.¹⁴² If har utökat försäkringsskyddet genom att omfatta samtliga slag av ingrediensskador, d.v.s. även den skada som utgör ren förmögenhetsskada. Länsförsäkringar, Trygg-Hansa och Zurich drar paralleller med Flygmotorfallet i skaderegleringen och tillämpar dess särskilda skadebegrepp oavsett om det handlar om föreningskakor eller inte. De sistnämnda bolagen täcker sålunda den här formen av ingrediensskador som om de är att betrakta som saksador även utan att något sägs härom i villkoren. Försäkringsbolagens sätt att hantera ingrediensskador är inte ämne för den här studien. Det kan dock konstateras att den ersättning som Frebaco utgett till Dafgårds i och med Dafgårds ingrediensskada bör omfattas av försäkringsskyddet.

Det finns enligt min mening två vägar att gå i bedömningen. Vilken väg man väljer är beroende av vilken skada som anses vara ursprungsskadan; det kontaminerade mjölet hos

---

¹⁴¹ Se avsnitt 2.4.

¹⁴² Se avsnitt 4.1.3.

Frebaco eller de kontaminerade produkterna hos Dafgårds. Som beskrivits ovan drabbades Frebaco av en sakskada i och med att mjölet skadades. De följdskador som uppstod kan således betraktas som följdskador till bolagets direkta sakskada. Frågan är emellertid om hela det händelseförlopp som sker efter det att Frebacos mjöl kontaminerats är hänförligt till den här ursprungliga skadan? Dafgårds har fått sina produkter förstörda p.g.a. det felaktiga mjölet. Dafgårds skada uppstår således till följd av att Tankmobil inte rengjort sin tank på ett riktigt sätt. Bolagets skada uppstår dock först när det felaktiga mjölet placeras i bolagets tillverkning. Det kan därmed sägas ha uppstått två skilda sakskador; dels den sakskada som Frebaco lidit i och med att bolagets mjöl kontaminerades och dels den skada som Dafgårds lidit i och med att det felaktiga mjölet placerades i bolagets produkter. Mot bakgrund av detta kan det finnas anledning att skilja på vad som är en följdskada till vad. Den skada som uppstått i och med att Dafgårds produkter har förstörts kan ses som en "egen" sakskada. De kostnader som Frebaco de facto yrkar ersättning för kan därmed betraktas som en följdskada till Dafgårds sakskada eftersom den skada som de begär ersättning för faktiskt uppstod först hos Dafgårds. Det verkar även vara den här inställningen som HovR intagit, vilket följer av domstolens resonemang om att Frebaco inte är direkt skadelidande.

I och med att Frebacos mjöl placerades i Tankmobils tank kontaminerades bolagets mjöl. Budblixten, bolaget som utförde transporten, hade tecknat en ansvarsförsäkring ur vilken Frebaco erhöll ersättning för det mjöl som skadats under transporten.¹⁴³ Frebaco hade sålunda redan erhållit ersättning för bolagets "mjölskada". Eftersom Frebaco redan erhållit ersättning för det skadade mjölet hade de redan erhållit ersättning för den direkta sakskada bolaget lidit, varför det inte fanns någon anledning att begära ersättning för den här sakskadan av Tankmobil. I stället begärde Frebaco ersättning för den skada de lidit i och med att de tvingats utge ersättning till Dafgårds. Det krav som Frebaco riktade mot Tankmobil handlade följaktligen inte om deras direkta sakskada utan om den följdskada som uppstått p.g.a. bolagets sakskada. HovR lade stor vikt vid *vad* Frebaco yrkade ersättning för och mindre vikt vid vad som faktiskt hade hänt. Som beskrivits ovan måste Frebaco anses ha drabbats av en direkt sakskada i och med att deras mjöl kontaminerats och de kostnader som följer efter detta är kostnader till följd av deras egen sakskada. Att bedömningen ska avgöras av vad Frebaco yrkat ersättning för och inte vad som verkligen har hänt kan ifrågasättas. Att Frebaco redan erhållit ersättning för sin direkta sakskada, och därmed inte yrkar ersättning för den här

---

¹⁴³ Se avsnitt 5.1.2.1.

skadan igen, ändrar inte det faktum att Frebaco drabbats av en sakskada och det händelseförlopp som följer efter detta är följdskador p.g.a. den här ursprungliga skadan.

Det kan ifrågasättas huruvida HovR hade kommit till ett annat resultat om Frebaco valt att lägga upp talan på ett annat sätt och det med sin egen sakskada som utgångspunkt. Med Frebacos direkta sakskada i form av det kontaminerade mjölet som utgångspunkt bör de följder som uppstått ses som följdskador till den här skadan. Den skada som Dafgårds lidit är därmed att betrakta som en följdskada till Frebacos skada, det oavsett om den är att betrakta som en ”egen” sakskada. Domstolens bedömning måste hänga på vad som faktiskt har hänt och vilka skador som faktiskt har uppstått, inte vilken del av skadan som yrkas ersättning för. Oavsett vilken inställning man intar i frågan och därmed vilken skada som ska vara utgångspunkt för bedömningen, kan Frebacos skada inte betraktas som en ren förmögenhetsskada i skadeståndsrättsliga termer eftersom det finns ett samband med en sakskada. Även om det kan diskuteras vems och vilken sakskada som den yrkade ersättningen egentligen härrörde till, föreligger ett samband med en sakskada. Den skada som Frebaco lidit kan således inte betraktas som en ren förmögenhetsskada.

7.2.3 För- och nackdelar med transporterade respektive omvandlade sakskador

7.2.3.1 Huruvida försäkringsskydd föreligger kan avgöras av hur kravet framställs

Frågan om en transporterad eller omvandlad sakskada föreligger, uppstår när skadestånd eller annan ersättning utgetts från säljare till köpare p.g.a. att den sålda varan orsakat en produktskada. Ansvaret för skadan är emellertid hänförligt till bakre led. En regressituation uppstår där säljaren begär ersättning från skadevällaren i bakre led, för den skada denne lidit i och med ersättningen som denne tvingats utge till den skadelidande köparen. Den regressituation som uppstår kan beröra såväl ett inom- som ett utomobligatoriskt förhållande. I Bensinfallet var detaljisten och bensinleverantören kontraktsparter. I Kärmjölfallet var emellertid Frebaco och Tankmobil inte kontraktsparter och Frebaco fick sålunda grunda sin talan med stöd av allmänna skadeståndsrättsliga regler. Vid en inomobligatorisk regressituation, som i Bensinfallet, kan skadelidande även grunda sitt regressanspråk på inomobligatoriska regler.

Om den direkt skadelidande inte väljer att rikta krav mot sin kontraktspart, utan i stället väljer att rikta krav direkt mot bakre led, måste detta krav grundas på utomobligatoriska skadeståndsregler. Den ifrågavarande skadan kommer härvid att betraktas som en sakskada. Om den direkt skadelidande i stället vänder sig till sin kontraktspart och kontraktsparten i sin

tur riktar ett regresskrav mot skadevållaren kan skadan komma att behandlas annorlunda. Om säljaren inte har något kontraktsförhållande med skadevållaren i bakre led, vilket var fallet i Kärmjölfsfallet, kommer även den här skadan att bedömas enligt utomobligatoriska regler. Om säljaren, som i Bensinfallet, har ett kontraktsförhållande kommer skadan att behandlas enligt inomobligatoriska regler.

Huruvida skadeståndskravet framställs enligt utomobligatoriska eller inomobligatoriska regler har betydelse inte minst för ansvarsförsäkringen som i sin grundomfattning är mer restriktiv avseende skador som uppstår i kontraktsförhållanden. För skadevållaren innebär en omvandlad sakskada att frågan om försäkringsskydd föreligger, kan avgöras av vem som begär ersättning, d.v.s. om den direkt skadelidande väljer att gå direkt mot bakre led eller via sin kontraktspart som i sin tur går vidare mot bakre led. Trots att kraven som riktar har sitt ursprung i samma skada behandlas sålunda anspråket olika beroende på vem som riktar anspråket. I likhet med Länsförsäkringar anser jag att det är otillfredsställande att på det här sättet behandla ett utomobligatoriskt krav annorlunda än ett inomobligatoriskt krav. Ur försäkringssynpunkt spelar det ingen roll hur skadeståndskravet framställs, skyddsbehovet för den försäkrade är ändå detsamma.¹⁴⁴

I Kärmjölfsfallet fanns inget kontraktsförhållande mellan parterna, varför skadeståndskravet endast kunde grundas på allmänna skadeståndsrättsliga regler. Hur kravet framställdes var sålunda inte avgörande för om försäkringsskydd förelåg, såtillvida ifall det rörde sig om ett utomobligatoriskt eller ett inomobligatoriskt skadeståndskrav. Hur kravet framställdes fick likväl avgörande betydelse för skadevållarens försäkringsskydd. Frågan om vilken skadetyper den aktuella skadan var att hänföra till var avhängig av vem som ställde skadeståndskravet. Dafgårds skada betraktades som en sakskada och deras följskada som en ersättningsgill allmän förmögenhetsskada. Frebaco erhöll endast ersättning till den del där de ansetts tagit över Dafgårds talan. Frebacos förstahandsyrkande om skadestånd för den ersättning som utgivits till Dafgårds, betraktades emellertid som en ren förmögenhetsskada. Vilken skadetyper den ifrågavarande skadan var hänförlig till avgjordes följaktligen av vem som begärde ersättning. Eftersom grundomfattningen i en ansvarsförsäkring inte omfattar ren förmögenhetsskada, blev frågan om försäkringsskydd förelåg avhängig av vem som begärde ersättning även i Kärmjölfsfallet.

---

¹⁴⁴ Se avsnitt 5.4.

När en sakskada kan omvandlas förefaller det som att frågan om försäkringsskydd föreligger, avgörs av hur kravet framställs. Om sakskadan omvandlas tas hänsyn till *hur kravet ser ut* och inte vad det handlar om, d.v.s. den ursprungliga sakskadan. En konsekvens av att en sakskada i stället transporteras är sålunda att försäkringsskyddet inte är beroende av hur kravet framställs.

7.2.3.2 Sakskada eller ren förmögenhetsskada

Om en sakskada omvandlas, betraktas skadan som säljaren drabbats av genom att utge ersättning till köparen som en ren förmögenhetsskada. Om sakskadan i stället transporteras ersätts skadan som säljaren lidit enligt reglerna i 5 kap 7 § SkL. Den skada som säljaren lidit genom att utge ersättning till en köpare i nästa led kan därvid betraktas som en annan kostnad till följd av skadan (se 5 kap 7 § 2 punkten SkL). Huruvida kostnaden är ersättningsgill eller inte avgörs av allmänna grundsatser om tredjemansskada. Sakskador ersätts i enlighet med culparegeln i 2 kap 1 § SkL. För att en sakskada ska ersättas krävs därmed uppsåt eller vårdslöshet (försummelse). Ren förmögenhetsskada ersätts emellertid endast om den uppkommit genom brott.

Eftersom det är ett strängare ansvar för sakskador än för ren förmögenhetsskada är chanserna för att säljaren ska erhålla ersättning större om skadan hänförs till skadetyper sakskada. En ansvarsförsäkring omfattar i sin grundomfattning endast person- och sakskada och ekonomiska följdförluster som uppstår p.g.a. sådan skada. Förutsatt att skadevällaren tecknat en ansvarsförsäkring är det ur ett försäkringsrättsligt perspektiv följaktligen bättre, för såväl skadevällare som skadelidande, att sakskadan transporteras. Eftersom ren förmögenhetsskada inte omfattas av ansvarsförsäkringen riskerar skadelidande att inte erhålla någon ersättning om sakskador omvandlas och betraktas som ren förmögenhetsskada. Även om det kan visas att ett brott de facto har begåtts och skadeståndsskyldighet föreligger, är det inte säkert att den skadelidande erhåller skadeståndersättningen. Skadevällarens ekonomiska ställning får härvid avgörande betydelse eftersom ansvarsförsäkringen inte täcker ren förmögenhetsskada. För såväl skadelidande som skadevällare är det följaktligen mindre fördelaktigt att skadan omvandlas.

7.2.3.3 Köp i jämförelse med tjänst

I jämförelse med köprätten där skadeståndsansvaret är noga reglerat, är läget avseende tjänster mer komplicerat. Bengtsson menar t.o.m. att lagstiftningen är ofullständig och till viss del också motsägande. Även om det finns vissa avtal, som t.ex. inom entreprenadbranschen, skiljer sig ansvaret vid tjänster från det köprättsliga ansvaret. Materiella tjänster avseende egendom är till viss del reglerat i KtjL, men lagen omfattar enbart arbete på viss egendom och förvaring, och dessutom gäller den inte i kommersiella förhållanden. Utförs tjänsten åt en annan näringsidkare saknas i allmänhet reglering. När det gäller kommersiella tjänster bör man vara försiktig med att tillämpa KtjL:s bestämmelser analogt, i varje fall de bestämmelser som är klart konsumentvänliga.¹⁴⁵ Även om det till viss del är möjligt att tillämpa KtjL:s bestämmelser, kan det konstateras att ansvaret avseende köp av en tjänst skiljer sig från ansvaret avseende köp av en produkt.

I Bensinfallet hade detaljisten möjlighet att kräva ersättning på strikt grund av sin leverantör, vilket gjorde det lättare för HD att ålägga detaljisten ett ansvar. Frågan är om det hade varit någon skillnad om detaljisten i stället hade levererat en tjänst? En motivering liknande den som HD gjorde i Bensinfallet, kan vara svår att göra när det gäller tjänster. Det saknas reglering avseende tjänster varför det kan ifrågasättas huruvida samma strikta ansvar kan tillämpas som vid köp av en produkt. Innebär detta att endast omvandling kan ske när det gäller köp och inte tjänster? Oavsett om det är fråga om köp av en tjänst eller köp av en produkt kan samma typ av skada uppstå. Ska det då ha någon betydelse om den här skadan härrör från ett köp av en tjänst eller ett köp av en produkt? Eftersom detaljistens möjligheter att rikta regresskrav mot bakre led skiljer sig avseende köp av en produkt och köp av en tjänst måste det även innebära att en skada som uppstår vid köp av en tjänst kan komma att behandlas annorlunda i en liknande regresssituation.

7.2.3.4 Kan ren förmögenhetsskada även uppstå i ett regressläge?

I Bensinfallet fick bilägaren sin bilmotor skadad och det uppstod en sakskada. Bilägaren erhöll ersättning från detaljisten, som i sin tur begärde ersättning från den som levererat bensinen. Det krav som riktades mot skadevällaren i bakre led härrörde följaktligen inte från den direkt skadelidande utan från en ”mellanhand” som redan utgett ersättning till den skadelidande. Även om det inte var den direkt skadelidande som begärde ersättning rörde det

---

¹⁴⁵ Se avsnitt 2.7.

sig likväl om samma skada. Det hade inte skett någon ytterligare skada, utan ”mellanhanden” inträdde i ett ansvar för skadan och ersatte den skadelidande. Även i Kärnmjölsfallet var det fråga om en ”mellanhand” som inträtt ansvar för någon annans sakskada.¹⁴⁶ HovR ansåg att Dafgårds var direkt skadelidande och att bolaget lidit en sakskada. Frebaco tog på sig rollen som ”mellanhand” och begärde i sin tur ersättning av skadevållaren Tankmobil. Det skadeförlopp som sker i de båda rättsfallen är inget vanligt skadeförlopp. Det kan beskrivas som ett skadeförlopp som går tillbaka. Detaljisten utger ersättning för en sakskada och det regresskrav som riktas mot bakre led är endast kostnaden för den ursprungliga sakskadan. Den skada som en ”mellanhand” lider i och med att denne tvingas utge ersättning, behöver sålunda inte betraktas som en följskada till den direkta sakskadan, utan den kan även betraktas som en kostnad för den ursprungliga skadan.

Mot bakgrund av detta kan det ifrågasättas huruvida den omvandling som skedde i de båda rättsfallen medför att en ren förmögenhetsskada även kan uppstå i ett regressläge? Jag anser att SkL:s definition av ren förmögenhetsskada gör detta omöjligt. Oavsett hur skadeförloppet ser ut och vem det är som kräver ersättning för en viss skada, går det inte att komma från det faktum att den skada som uppstår i och med regresskravet har ett samband med en sakskada.

7.2.4 Kan en sakskada transporteras respektive omvandlas?

Ovan anfördes att det uppstått en begreppsförvirring avseende Bensinfallet och Kärnmjölsfallet och att HD inte kan ha åsyftat att göra en nyansering av det skadeståndsrättsliga begreppet ren förmögenhetsskada. Genom domstolarnas uttalanden om ren förmögenhetsskada skedde en omvandling från sakskada till ren förmögenhetsskada och det förelåg sålunda en omvandlad sakskada. Att det i såväl Bensinfallet som Kärnmjölsfallet de facto skedde en omvandling, talar för ett jakande svar på frågan om en sakskada *kan* omvandlas. Att en sakskada *har* omvandlats råder det inget tvivel om. Att en sakskada har omvandlats innebär dock inte att saksador kan och ska omvandlas även fortsättningsvis. Det räcker härvid inte endast att konstatera att de uttalanden som gjorts är felaktiga då de står i strid med den definition av ren förmögenhetsskada som finns i SkL. Ett bredare perspektiv måste anläggas för att avgöra frågan om transporterade respektive omvandlade sakskadors vara eller icke vara.

---

¹⁴⁶ Frebaco kan dock även betraktas som den direkt skadelidande och alla följskador som uppstod efter att mjölet kontaminerats är således att betrakta som följskador till den här ursprungliga sakskadan, se avsnitt 7.2.2.3.

Eftersom skadestånds- och försäkringsrätten i princip lever i symbios är det omöjligt att inte även ta hänsyn till försäkringens uppbyggnad för att avgöra om sakskador kan transporteras respektive omvandlas. Det faktum att ansvarsförsäkringen inte omfattar ren förmögenhetsskada talar för att sakskador ska transporteras och inte omvandlas. Omvandlade sakskador slår alltför hårt mot försäkringstagare som då står utan försäkringsskydd, vilket i förlängningen även kan påverka skadelidandes möjlighet att erhålla ersättning. De konsekvenser som en omvandlad sakskada för med sig för såväl skadelidande som skadevällare talar därför för att sakskador ska transporteras och inte omvandlas.

Huruvida sakskador kan transporteras respektive omvandlas hör ihop med frågan om en skadebegreppsriktad eller en skadesituationsriktad analys är att föredra. Den slutsats som HD och HovR kommit fram till i de båda rättsfallen företräder en mer skadesituationsriktad analys där varje situation ses var för sig, oberoende av vilken skada som skett i tidigare led. Om en skadesituationsriktad analys appliceras kan sålunda sakskador omvandlas. Den skadebegreppsriktade analysen, där rättsföljderna härleds utifrån skadetyperna, medför att en sakskada tränger igenom skadesituationer och ”smittar av sig” på nästkommande led. En omvandling till ren förmögenhetsskada är sålunda inte möjlig när en skadebegreppsriktad analys appliceras. Vid en skadebegreppsriktad analys kommer därmed sakskador att transporteras.

Det kan konstateras att sakskador kan omvandlas när en skadesituationsriktad analys appliceras medan sakskador transporteras vid tillämpning av en skadebegreppsriktad analys. Med hänsyn till skadebegreppens dignitet och betydelse för såväl skadestånds- som försäkringsrätten är en skadebegreppsriktad analys att föredra.¹⁴⁷ Mot bakgrund av detta kan och ska sakskador transporteras men inte omvandlas. Att sakskador kan transporteras men inte omvandlas stämmer även överens med den praxis som finns hos de försäkringsbolag som tillfrågats.¹⁴⁸

---

¹⁴⁷ Se avsnitt 7.1.1.

¹⁴⁸ Se avsnitt 5.4.

7.2.5 Kan försäkringsbolagen göra något för att säkerställa att nya fall av omvandlade saksador inte uppstår?

Även om jag anser att saksador inte kan omvandlas utan att saksador i stället ska transporteras i liknande regressituationer som i de aktuella rättsfallen, är det inte lika säkert att domstolarna intar samma inställning i framtiden.

Genom ett tillägg i ansvarsförsäkringen kan försäkringsbolag undvika att försäkringstagare drabbas av omvandlade saksador. Ett tillägg där det förtydligas att ansvarsförsäkringen även omfattar skadeståndskrav som i grunden härrör från en sakskada. Förslagsvis kan en konstruktion, liknande det tillägg som Trygg-Hansa gjort i vitesundantaget avseende omvandlade viten¹⁴⁹, appliceras. Ett sådant villkor skulle kunna utformas enligt följande:

Försäkringen gäller även för skadeståndsanspråk som har sin grund i person- eller sakskada.

Ett sådant tillägg skulle medföra att saksador, åtminstone försäkringsrättsligt, transporteras och inte omvandlas.

7.3 Transporterade eller omvandlade viten

7.3.1 Vitesfallet

7.3.1.1 Allmänt

Frågan som HovR hade att besvara i Vitesfallet var om det vite som Peab ålagts att betala till Kranen, genom att förflyttas i kontraktskedjan, förlorat sin karaktär av vite genom att vitet krävdes av en annan part med stöd av skadeståndsregler och att detta skadestånd sålunda skulle anses falla utanför undantaget i försäkringsvillkoren.¹⁵⁰ Domstolen hade med andra ord att avgöra huruvida det förelåg ett transporterat eller ett omvandlat vite. Det verkar finnas två alternativa bedömningar. Vilket alternativ man väljer är beroende av vilken av den ursprungliga skadan, d.v.s. vattenskadan och den slutgiltiga skadan som tog form av ett dröjsmålsvite, som är utgångspunkt för bedömningen. Såväl vitet som skadeståndet skulle kunna betraktas som följder, vitet är en följd av vattenskadan och skadeståndet är en följd av det erlagda vitet. HovR synes utgått från den ursprungliga vattenskadan och de följder som vattenskadan förde med sig betraktades därför som följdskador, detta oavsett om

---

¹⁴⁹ Försäkringen gäller inte heller för ersättningsanspråk som har sin grund i böter och viten eller straffskadestånd.

¹⁵⁰ Se avsnitt 6.1.1.1.

skadeståndskravet hade sitt ursprung i ett tidigare utgivet vite. Domstolen ansåg att vitet skulle omvandlas och vitet förlorade följaktligen sitt ursprung och karaktär i och med att kravet fördes vidare mot bakre led. Att vitet skulle omvandlas till ett skadestånd grundade HovR på den skiljedom som reglerat det regresskrav som Peab riktat mot Bravida. Det är sålunda svårt att dra några egentliga slutsatser avseende domstolens bedömning. Att HovR inte ansåg att skadeståndet skulle sättas ned till Kranens faktiska skada, d.v.s. 2,5 Mkr, talar dock för att domstolen utgått från den ursprungliga vattenskadan och de kostnader som uppstått efter denna var därmed följdskador till vattenskadan.

Enligt skiljedomen skulle Peabs ersättningskrav bedömas enligt skadeståndsbestämmelsen och inte vitesbestämmelsen i ABT 94 (ABT 06). Det kan emellertid ifrågasättas huruvida samma bedömning skulle gjorts i förhållandet mellan Bravida och Trygg-Hansa. Med hänsyn till vitesundantaget i Bravidas ansvarsförsäkring fanns det anledning att skilja på frågan om det aktuella ersättningskravet skulle anses utgöra ett skadeståndskrav eller ett viteskrav mellan Peab och Bravida och frågan om ersättningskravet skulle anses utgöra ett skadeståndskrav eller ett viteskrav i förhållandet mellan Bravida och Trygg-Hansa.

Domstolen ”köpte” skiljenämndens beslut om att ersättningskravet var att betrakta som ett skadeståndskrav enligt ABT 94 (ABT 06) och applicerade sedan detta på avtalsförhållandet mellan Bravida och Trygg-Hansa. Innan vi går in mer konkret på frågan som HovR hade att avgöra, d.v.s. om det förelåg ett transporterat eller ett omvandlat vite i avtalsförhållandet mellan Bravida och Trygg-Hansa, finns anledning att även närmare utreda förhållandet mellan Peab och Bravida och den fråga som skiljenämnden hade att avgöra, d.v.s. om det förelåg ett transporterat eller ett omvandlat vite i avtalsförhållandet mellan Peab och Bravida.

7.3.1.2 Transporterat eller omvandlat vite i avtalsförhållandet mellan Peab och Bravida

Förseningen som uppstod och därmed också det förseningsvite som erlades, rörde avtalsförhållandet mellan Kranen och Peab, även om förseningen uppstått till följd av Bravidas försummelse. Det kan sålunda ifrågasättas huruvida kostnaden för det erlagda dröjsmålsvitet, bör ingå i Bravidas skadeståndsskyldighet gentemot Peab. Mellan Kranen och Peab fanns ett avtalat förseningsvite som aktualiserades när Peab inte kunde avlämna entreprenaden i tid, det fanns sålunda ingen anledning för Kranen att rikta anspråk direkt mot Bravida på utomobligatorisk grund. Antag att det funnits en ansvarsbegränsning i avtalet mellan Kranen och Peab och Kranen därav riktat anspråk direkt mot Bravida. Kranens möjligheter att erhålla ersättning förefaller därvid tämligen små. En beställare i ett

entreprenadförhållande har som huvudregel inte rätt att kräva en underleverantör på ersättning för skada på utomobligatorisk grund. Ett sådant krav får dock framställas om underentreprenören åsidosatt en särskild säkerhetsförpliktelse eller orsakat skadan uppsåtligt eller genom grov vårdslöshet. I If/Zurich-fallet konstaterade HD att det ligger i entreprenörens intresse att underentreprenören inte tar betalt för risken att utsättas för utomkontraktuella krav.¹⁵¹ En av grundtankarna bakom förbudet mot hopp i kontraktskedjan är att underentreprenörer inte ska riskera att utsättas för utomobligatoriska krav. Även om Peab riktade ett kontraktuellt krav mot Bravida kan likväl parallellt med förbudet mot hopp i kontraktskedjan dras. Att kostnaden för det förseningsvite som Peab erlade till Kranen, omvandlades till ett skadestånd och slutligen placerades hos Bravida kan liknas vid ett sätt att gå runt förbudet mot hopp i kontraktskedjan. Kranens krav på förseningsvite ”vandrade” via Peab och omvandlades på vägen dit till ett skadestånd. Det ersättningskrav som Kranen riktat mot Peab hamnade i slutändan hos underleverantören Bravida, som sålunda indirekt träffades av ett utomkontraktuellt krav.

Peabs entreprenad skadades till följd av vattenläckaget. Det aktuella ersättningskravet skulle emellertid inte täcka kostnader för att återställa själva entreprenaden utan det handlade om ett regresskrav för utgivet förseningsvite. Skadan som Peab begärde ersättning för var sålunda det förseningsvite som de tvingats utge p.g.a. att bolaget inte kunde avlämna entreprenaden i tid, visserligen till följd av Bravidas försummelse. ABT 94 (nuvarande ABT 06) reglerade avtalsförhållandet mellan Peab och Bravida. Enligt 14 § 5 kap ABT 94 (nuvarande 11 § 5 kap ABT 06) är part skyldig att ersätta motparten för sådan skada som inte ska ersättas enligt övriga bestämmelser i avtalet om denne varit vårdslös eller försumlig eller om entreprenören är ansvarig för felet. Försening regleras i 1 § 5 kap ABT 94 (nuvarande 3 § 5 kap ABT 06) och ersätts genom avtalat vite.¹⁵² Försening är följaktligen en av de skador som är undantagna i 14 § 5 kap ABT 94 (11 § 5 kap ABT 06). 14 § 5 kap ABT 94 (11 § 5 kap ABT 06) kan liknas vid en uppsamlingsklausul vilken ger part rätt till skadestånd för skador som inte behandlats i de övriga bestämmelserna. Om utgivet vite inte skulle anses omfattas av skadeståndsbestämmelsen skulle ansvaret för förseningsviten stanna i det kontraktsförhållande där förseningen de facto uppstod, vilket i Vitesfallet var mellan Peab och Kranen. Peab skulle härvid sakna möjlighet att regressvis föra ansvaret vidare mot bakre led. Att Peab ansvarade för att entreprenaden levererades i tid motiverar även en sådan lösning.

---

¹⁵¹ Se avsnitt 2.6.3

¹⁵² Se bilaga 2.

Den utformning som 14 § 5 kap ABT 94 (11 § 5 kap ABT 06) har idag undantar emellertid inte uttryckligen utgivna viten och de kan sålunda anses omfattas av den här allmänna skadeståndsbestämmelsen i ABT 94 (ABT 06).

Mot bakgrund av detta måste skiljenämndens beslut anses korrekt. Tidigare utgivna viten kan mycket väl omfattas av skadeståndsbestämmelsen i ABT 94 (ABT 06). HovR hade emellertid i Vitesfallet inte att avgöra huruvida vitet transporterats eller omvandlats i avtalsförhållandet mellan Peab och Bravida. Domstolen skulle avgöra huruvida skadeståndsskyldigheten som faktiskt ålagts Bravida även omfattades av Bravidas ansvarsförsäkring och därvid om vitet ur ett försäkringsrätligt perspektiv hade transporterats eller omvandlats. Även om domstolens bedömning måste bygga på avtalsförhållandet mellan Bravida och Peab, eftersom det var där ersättningsskyldigheten uppstod, innebär det inte att samma bedömning måste göras i förhållandet mellan Bravida och Trygg-Hansa. Det är trots allt fråga om två olika avtalssituationer och därmed också två olika avtal som ska tolkas.

7.3.1.3 Transporterat eller omvandlat vite i avtalsförhållandet mellan Bravida och Trygg-Hansa

Vitet kan beskrivas som ett på förhand bestämt skadestånd, ett normerat skadestånd. Olsen anför att syftet med ett vite är att säkerställa förpliktelser, såväl huvudförpliktelser som biförpliktelser och att vitet verkar som en påtryckning för avtalspart att fullgöra sin del av avtalet.¹⁵³ Ett avtal mellan två parter anger vad som krävs för att parterna ska anses ha fullgjort sin del av avtalet. Vitet kan betraktas som en form av fullgörelseansvar eller närmare bestämt som en ersättningsskyldighet som följer p.g.a. ett fullgörelseansvar. En avtalspart är skyldig att erlægga ett avtalat dröjsmålsvite vid försening och att inte vara försenad med leverans av vara eller tjänst måste betraktas som en del av fullgörelseansvaret. Vitet skulle följaktligen kunna beskrivas som ett straff för den icke fullgörande parten och borde därmed också anses höra ihop med fullgörelseansvaret.

I likhet med såväl Hellner som Bengtsson förespråkar jag en ansvarsförsäkring som inte omfattar fullgörelseansvar, d.v.s. kontraktsuppfyllelse.¹⁵⁴ En försäkringstagare kan inte anses ha lidit någon skada när denne endast uppfyllt sin del av avtalet. Vidare är det ofta svårare för försäkringsgivare att bedöma risken för ett skadeståndsansvar i ett kontraktsförhållande än

---

¹⁵³ Se avsnitt 3.1.

¹⁵⁴ Se avsnitt 4.1.2.

för ett skadeståndsansvar som kan uppstå i utomobligatoriska förhållanden. Premiesättningen vid inomobligatoriskt skadeståndsansvar blir följaktligen särskilt svår. Att fullgörelseansvaret inte bör försäkras kan vidare motiveras med att ansvaret inte uppkommer till följd av en plötslig och oförutsedd händelse. Med bakgrund mot att vitesklausuler hör ihop med fullgörelseansvaret är det följaktligen förståeligt att grundomfattningen i en ansvarsförsäkring inte täcker viten. Det faktum att viten inte ersätter den faktiska skadan utan är ett på förhand bestämt belopp, vilket kan understiga men också överstiga den faktiska kostnaden, motiverar ytterligare ansvarsförsäkringens vitesundantag eftersom en skadeståndersättning utgår för den faktiska skadan.

Domstolen konstaterade att vitesundantaget ska tolkas med hänsyn tagen till bl.a. ordalydelsen, klausulens syfte och försäkringens och kundkretsens art.¹⁵⁵ HovR verkar emellertid endast tagit hänsyn till ordalydelsen i villkoret. Syftet med det aktuella vitesundantaget kan inte ha varit att även indirekta viten ska omfattas och därmed kunna omvandlas till ett skadestånd. Även om vitet utgivits i tidigare led, måste det anses strida mot ansvarsförsäkringens idé att viten omvandlas. Den avtalstolkning som domstolen gör av vitesundantaget kan därmed ifrågasättas. Domstolens bedömning innebär att Trygg-Hansa är skyldigt att utge ersättning för ett anspråk som i grunden inte baserats på visade skador, d.v.s. just den typ av anspråk som uttryckligen undantas i försäkringsvillkoren.

Till skillnad från HovR valde skiljenämnden att särskilja de båda avtalsförhållandena. Skiljenämnden ansåg att vitet transporterades och därmed träffades av vitesundantaget i försäkringsvillkoren, trots att samma vite ansågs omvandlat i avtalsförhållandet mellan Peab och Bravida.¹⁵⁶ Jag instämmer i skiljenämndens bedömning och jag anser sålunda att de båda avtalsförhållandena bör särskiljas. Försäkringsrättsligt är följaktligen en rimlig utgångspunkt att ett vite inte förlorar sin karaktär av vite genom att viteskostnaden krävs av annan part med stöd av skadeståndsregler.

---

¹⁵⁵ Se avsnitt 6.1.1.1.

¹⁵⁶ Se avsnitt 6.1.1.2.

7.3.2 För- och nackdelar med transporterade respektive omvandlade viten

Vilka för- och nackdelar ett transporterat respektive ett omvandlat vite för med sig hänger ihop med konsekvenserna av att ett ersättningskrav betraktas som ett skadestånd respektive ett vite. Mot bakgrund av diskussionen ovan kan det konstateras att det finns anledning att skilja på frågan om ett vite transporteras eller omvandlas i ett avtalsförhållande mellan två ”vanliga” kontraktsparter och om ett vite transporteras eller omvandlas i ett avtalsförhållande mellan försäkringsgivare och försäkringstagare.

Konsekvensen av att ett vite omvandlas i ”vanliga” kontraktförhållanden, som har den reglering motsvarande ABT 94 (ABT 06), är att underentreprenörer indirekt drabbas av ett utomkontraktuellt krav. Peab ansvarade gentemot Kranen för att entreprenaden inte skulle bli försenad och även om förseningen uppstod till följd av Bravidas försummelse hade inte Bravida något ansvar gentemot Kranen för den försening som uppstod. Om underentreprenörer riskerar att bli skadeståndsskyldiga för viten som utgivits av deras medkontrahent kan priserna för entreprenaden påverkas. Underentreprenörer måste ju ta hänsyn till risken för att indirekt utsättas för utomkontraktuella krav. Fördelen med att ett vite omvandlas är att ansvaret för förseningen hamnar hos den ”verkliga” skadevällaren. Om ett vite i stället transporteras får den kontraktspart som bär ansvaret, också stå för den kostnad som detta ansvar kan föra med sig, detta oavsett om skadevällaren finns i tidigare led.

Försäkringsrättsligt innebär ett omvandlat vite att det aktuella ersättningskravet omfattas av ansvarsförsäkringen. Att viten omvandlas strider mot såväl syftet som grundtanken med en ansvarsförsäkring.¹⁵⁷ Eftersom ett vite inte alltid motsvaras av en faktisk skada hos den skadelidande, kan det ifrågasättas hur försäkringsgivare när de fastställer en premie för en risk, ska kunna förutse hur stor en skada blir om viten kan omvandlas och därmed omfattas av ansvarsförsäkringen. Den faktiska skadan för Kranen var 2,5 Mkr men Trygg-Hansa fick likväl utge försäkringsersättning om 5 Mkr. Till skillnad från omvandlade viten överensstämmer transporterade viten med principerna och grundtanken bakom en ansvarsförsäkring, d.v.s. att täcka skadeståndsskyldighet. Ur försäkringstagares perspektiv är emellertid ett omvandlat vite att föredra. Även om försäkringstagaren orsakat sin kontraktspart en skada, måste det krav som riktas mot försäkringstagaren eller rättare sagt innehållet i kravet, anses plötsligt och oförutsett. Försäkringstagare, såsom Bravida, kan inte räkna med att de ska få ansvara för dröjsmålsvitens som deras kontraktspart utgivit till sin

---

¹⁵⁷ Se avsnitt 7.3.1.3.

medkontrahent. Om viten transporteras och sålunda inte omfattas av ansvarsförsäkringen, slår det hårt mot försäkringstagare som då står utan försäkringsskydd.

7.3.3 Kan ett vite transporteras respektive omvandlas?

Huruvida ett vite kan transporteras respektive omvandlas blir en fråga om avtalstolkning och måste sålunda avgöras för varje enskilt fall för sig. Som beskrivits ovan bör ett utgivet vite i tidigare led, i en situation där det ”vanliga” avtalsförhållandet har motsvarande reglering som ABT 94 (ABT 06), omfattas av den allmänna skadeståndsbestämmelsen. Eftersom ABT 94 (ABT 06) inte uttryckligen undantar omvandlade viten finns det inget som rättsligt hindrar att ett vite omvandlas. Med detta sagt kan ett vite dock lika gärna transporteras enligt ABT 94 (ABT 06) eftersom klausulen likväl skulle kunna tolkas som att kostnad för utgivet vite inte omfattas av skadeståndsskyldigheten. Ett vite kan således såväl transporteras som omvandlas enligt ABT 94 (ABT 06). Det kan emellertid ifrågasättas huruvida syftet med 14 § 5 kap ABT 06 (11 § 5 kap ABT 94) är att omfatta viten som utgivits i tidigare led. Det finns anledning att se över bestämmelsen och tydliggöra huruvida kostnader i form av vite utgivet till annan kontraktspart omfattas av skadeståndsbestämmelsen.

Om ett vite transporteras i ett ”vanligt” avtalsförhållande kommer vitet även betraktas som transporterat försäkringsrättsligt. Om vitet däremot omvandlas uppkommer frågan huruvida vitet även ska omvandlas i avtalsförhållandet mellan försäkringsgivare och försäkringstagare. Som beskrivits ovan måste en rimlig utgångspunkt försäkringsrättsligt vara att ett vite inte förlorar sin karaktär av vite genom att viteskostnaden krävs av annan part med stöd av skadeståndsregler. Om vitesundantaget i en ansvarsförsäkring har motsvarande utformning som Trygg-Hansas i Vitesfallet¹⁵⁸, bör sålunda ett vite försäkringsrättsligt inte omvandlas utan transporteras. Mot bakgrund av detta måste ett rimligt ställningstagande vara att viten inte kan omvandlas. Ett transporterat vite kommer emellertid slå hårt mot försäkringstagare. Om ett vite omvandlas i det ”vanliga” avtalsförhållandet för att sedan transporteras försäkringsrättsligt, kan det få förödande konsekvenser för försäkringstagare. För en underentreprenör innebär detta att han står utan försäkringsskydd för skadeståndsskyldighet gentemot sin kontraktspart, för en skada vars innehåll måste anses plötsligt och oförutsett och som dessutom inte hör ihop med underentreprenörens egentliga fullgörelseansvar gentemot

---

¹⁵⁸ ”Försäkringen gäller inte för böter och viten eller för straffskadestånd (punitive damages) eller annan liknande ersättning med karaktär av straffskadestånd.”

sin kontraktspart. Å andra sidan är försening alltid en mer eller mindre förutsebar risk. Huruvida en entreprenör försenar sin beställare eller om en entreprenör försenar sin beställares beställare har inte någon egentlig betydelse för förseningen som sådan.

Vitesfallet har föranlett villkorsändringar hos försäkringsgivare. Trygg-Hansa har genom tillägg i vitesundantaget tagit avstånd från omvandlade viten. Men även den utformning som vitesundantaget hade i Vitesfallet föranleder att viten inte kan omvandlas. Om viten transporteras försäkringsrättsligt och ABT-avtalet inte ändras, råder ingen harmoni mellan de här avtalen avseende transporterade respektive omvandlade viten. Frågan om ett vite ska transporteras eller omvandlas försäkringsrättsligt skulle överhuvudtaget inte uppstå om vitet endast kan transporteras i det ”vanliga” avtalsförhållandet. En ändring i ABT-avtalet, där ett förtydligande att viten utgivna i tidigare led inte omfattas av den allmänna skadeståndsbestämmelsen görs, är sålunda önskvärt.

Det kan konstateras att viten kan transporteras såväl som omvandlas i ett ”vanligt” avtalsförhållande med motsvarande reglering som ABT 94 (ABT 06). Huruvida ett vite försäkringsrättsligt kan transporteras respektive omvandlas avgörs av hur försäkringsvillkoren är utformade. Det tillägg som Trygg-Hansa gjort i vitesundantaget innebär att viten inte kan omvandlas utan endast transporteras. Även vitesundantag, motsvarande Trygg-Hansas i Vitesfallet, måste anses medföra att viten inte kan omvandlas. Även om ett transporterat vite måste anses slå hårt mot försäkringstagare är försening en mer eller mindre förutsebar risk, det oavsett i vilket led av entreprenaden som den inträffar. Det kan följaktligen konstateras att viten försäkringsrättsligt kan transporteras men inte omvandlas.

7.3.4 Kan försäkringsbolagen göra något för att säkerställa att nya fall av omvandlade viten inte uppstår?

I likhet med omvandlade sakskador kan även omvandlade viten undvikas genom ett tillägg i försäkringsvillkoren. Som konstaterats ovan har Trygg-Hansa redan infört ett sådant tillägg i försäkringsvillkoren. Genom tillägget har Trygg-Hansa tagit avstånd från omvandlade sakskador. Tillägget har följande lydelse:

”Försäkringen gäller inte heller för ersättningsanspråk som har sin grund i böter och viten eller straffskadestånd.”

8 Sammanfattande analys och slutsatser

Avsnittet som följer sammanfattar studiens analys och slutsatser. Sammanfattningen utgår från uppsatsens problemformulering för att på ett tydligt sätt presentera de svar studien frambringat.

Transporterade eller omvandlade sakskador

1. Vad kännetecknar en transporterad respektive omvandlad sakskada?

Transporterade sakskador har framför allt diskuterats i och med Bensinfallet. I det aktuella rättsfallet var det emellertid inte fråga om en transporterad utan en omvandlad sakskada. När den som tvingats utge ersättning för en sakskada, och som i sin tur ställer motsvarande krav mot skadevällare i tidigare led, anses ha lidit en ren förmögenhetsskada föreligger en omvandlad sakskada. En transporterad sakskada föreligger i stället när utgiven ersättning för en sakskada förs vidare mot bakre led utan att ändra karaktär till ren förmögenhetsskada.

2. Vilka för- och nackdelar för en transporterad respektive omvandlad sakskada med sig?

Försäkringsrättsligt ska det inte spela någon roll hur ett krav framställs, försäkringstagaren har likväl samma skyddsbehov. Om en sakskada omvandlas i stället för att transporteras tas hänsyn till hur kravet ser ut och inte vad det handlar om, d.v.s. den ursprungliga sakskadan. Om en sakskada transporteras är försäkringsskyddet inte beroende av hur kravet framställs. Enligt de allmänna skadeståndsrättsliga reglerna är ansvaret för en sakskada striktare än ansvaret för en ren förmögenhetsskada eftersom ren förmögenhetsskada endast ersätts när den uppkommit genom brott. Chanserna för den part som ställer ett regresskrav att erhålla ersättning, är sålunda större om sakskadan transporteras och därmed hänförs till skadetypen sakskada. Vidare täcker en ansvarsförsäkring i sin grundomfattning inte ren förmögenhetsskada, varför omvandlade sakskador även medför att försäkringsskydd saknas. Möjligheten för detaljisten att kräva ersättning på strikt grund av sin leverantör gjorde det lättare för HD att ålägga detaljisten ett ansvar. Eftersom en detaljists möjligheter att rikta regresskrav mot bakre led skiljer sig avseende köp av en produkt och köp av en tjänst måste det även innebära att en skada som uppstår vid köp av en tjänst kan komma att behandlas annorlunda i en liknande regressituation. Vidare kan det ifrågasättas huruvida den omvandling som skedde i de båda rättsfallen medför att en ren förmögenhetsskada även kan uppstå i ett regressläge? Med SkL:s definition av ren förmögenhetsskada är detta dock omöjligt. Oavsett hur skadeförloppet ser ut och vem det är som kräver ersättning för en viss skada, går det inte

att komma från det faktum att den skada som uppstår i och med regresskravet har ett samband med en sakskada.

3. Kan sakskador transporteras respektive omvandlas och, i så fall, under vilka förutsättningar?

För att avgöra huruvida en sakskada kan transporteras eller om den i stället ska omvandlas, räcker det inte bara att konstatera att de uttalanden som gjordes i Bensinfallet och Kärmjölfallet står i strid med SkL:s definition av ren förmögenhetsskada. Ett bredare perspektiv måste anläggas varvid måste avgöras huruvida en skadesituationsinriktad eller en skadebegreppsriktad analys är att föredra. Om en skadesituationsinriktad analys appliceras, vilket även domstolarna i de båda rättsfallen förefaller ha gjort, kan sakskador omvandlas. Vid en skadebegreppsriktad analys härleds rättsföljderna från skadebegreppen vilket för med sig att skadebegreppen tränger igenom skadesituationer, varför omvandlade sakskador inte är möjliga i den här analysen. Med hänsyn till skadebegreppens dignitet och betydelse i såväl skadestånds- som försäkringsrätten är en skadebegreppsriktad analys att föredra. Sakskador kan följaktligen inte omvandlas utan sakskador kan och ska transporteras.

Transporterade eller omvandlade viten

1. Vad kännetecknar ett transporterat respektive omvandlat vite?

I Vitesfallet hade HovR att avgöra huruvida det dröjsmålsvite som Peab ålagts att betala till Kranen, genom att förflyttas i kontraktskedjan, förlorat sin karaktär av vite genom att vitet krävdes av en annan part med stöd av skadeståndsregler och att detta skadestånd sålunda skulle anses falla utanför vitesundantaget i försäkringsvillkoren. Domstolen hade med andra ord att avgöra huruvida det förelåg ett omvandlat vite. När ett vite förs vidare mot bakre led utan att ändra karaktär, d.v.s. det omvandlas inte till ett skadestånd, föreligger i stället ett transporterat vite.

2. Vilka för- och nackdelar för ett transporterat respektive omvandlat vite med sig?

Konsekvensen av att ett vite omvandlas i stället för transporteras i ”vanliga” kontraktsförhållanden, som har den reglering motsvarande ABT 94 (ABT 06), är att underentreprenörer indirekt drabbas av utomkontraktuella krav, vilket i slutändan kan komma att påverka priset för en entreprenad. När ett vite transporteras hamnar ansvaret för förseningen inte hos den ”verkliga” skadevållaren. Om ett vite transporteras får den kontraktspart som bär ansvaret, också stå för den kostnad som detta ansvar kan föra med sig, det oavsett om skadevållaren finns i tidigare led. Till skillnad från omvandlade viten

överensstämmer transporterade viten med principerna och grundtanken med en ansvarsförsäkring, d.v.s. att omfatta skadeståndsskyldighet. Ett vite motsvaras inte alltid av en faktisk skada hos den skadelidande, och det kan därför ifrågasättas hur försäkringsgivare när de fastställer en premie för en risk, ska kunna förutse hur stor en skada blir om viten kan omvandlas och därmed omfattas av ansvarsförsäkringen. Transporterade viten slår emellertid hårt mot försäkringstagare som då står utan försäkringsskydd.

3. Kan viten transporteras respektive omvandlas och, i så fall, under vilka förutsättningar?

Huruvida ett vite kan transporteras respektive omvandlas är en fråga om avtalstolkning. Det finns anledning att skilja på frågan huruvida ett vite kan transporteras respektive omvandlas i ett ”vanligt” avtalsförhållande och om ett vite kan transporteras respektive omvandlas försäkringsrättsligt. Ett vite kan såväl transporteras som omvandlas enligt den utformning som ABT 06 har idag. Det kan emellertid ifrågasättas huruvida syftet med 11 § 5 kap ABT 06 är att omfatta viten som utgetts i tidigare led. Försäkringsrättsligt måste en rimlig utgångspunkt vara att ett vite inte förlorar sin karaktär av vite genom att viteskostnaden krävs av en annan part med stöd av skadeståndsregler. Även om ett transporterat vite kan slå hårt mot försäkringstagare, som då står utan försäkringsskydd, är en försening alltid en mer eller mindre förutsebar risk. Försäkringsrättsligt kan således ett vite transporteras men inte omvandlas.

Källförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1972:5   Skadeståndslag
Prop. 1984/85:110   Ny Konsumenttjänstlag
Prop. 1988/89:76   Ny köplag

Betänkanden

SOU 1984:25   Ny konsumentköplag

Rättspraxis

Högsta domstolen

NJA 1968 s. 285
NJA 1985 s. 641
NJA 1986 s. 712
NJA 1988 s. 62
NJA 1992 s. 130
NJA 1996 s. 68
NJA 2001 s. 711
NJA 2004 s. 566
NJA 2007 s. 758
NJA 2009 s. 16
NJA 2012 s. 597

Hovrättsfall

Svea hovrätts dom T 1479-10, 2011-03-01
Hovrätten över Skåne och Blekinges dom T 2285-11, 2012-09-10

Skiljedomar

Skiljedom meddelad i Stockholm 2008-07-18, påkallande part Peab Sverige AB, motpart Bravida Sverige AB

Litteratur

Agell, Anders, *Festskrift till Bertil Bengtsson, Produktansvar inom och utom 1992 års lag*, Nerenius & Santéus Förlag, Stockholm 1993

Almén, Tore, Eklund, Rudolf, *Om köp och byte av lös egendom*, P.A. Norstedt & Söners Förlag, Stockholm 1960

Andersson, Håkan, *Trepartsrelationer i skadeståndsrätten*, Iustus Förlag, Uppsala 1997

Bengtsson, Bertil, *Om ansvarsförsäkring i kontraktsförhållanden I. Den skadeståndsrättsliga bakgrunden*, Försäkringsjuridiska Föreningens Publikation Nr 17:1, Stockholm 1960

Bengtsson, Bertil, *Om ansvarsförsäkring i kontraktsförhållanden II. Försäkringsskyddet*, Försäkringsjuridiska Föreningens Publikation Nr 17:2, Stockholm 1960

- Bengtsson, Bertil, Strömbäck, Erland, *Skadeståndslagen – En kommentar*, fjärde upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2011
- Bengtsson, Bertil, Ullman, Harald, Unger, Sven, *Allehanda om skadestånd i avtalsförhållanden*, Jure Förlag, Stockholm 2009
- Dufwa, Bill W, *Produktansvar*, FSAB:s Förlag, Stockholm 1975
- Fehr, Martin, *Om vitesbestämmelser i aftal enligt svensk rätt*, Almqvist & Wiksells boktryckeri AB, Uppsala 1913
- Hellner, Jan, *Ersättning till tredje man vid sak- och personskada*, SvJT 1969 s. 332-361
- Hellner, Jan, *Försäkringsrätt*, andra upplagan, Försäkringsjuridiska Föreningens Publikation nr 15, Stockholm 1994
- Hellner, Jan, Hager, Richard, Persson, Annina H, *Speciell Avtalsrätt II – Kontraktsrätt*, femte upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2011
- Hellner, Jan, Hager, Richard, Persson, Annina H, *Speciell Avtalsrätt II – Kontraktsrätt*, fjärde upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2006
- Hellner, Jan, Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt*, åttonde upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2010
- Kleineman, Jan, *Begreppsbildningen och den skadeståndsrättsliga analysen – en renässans för begreppsjurisprudensen*, JT 1993/94, s. 718-733
- Kleineman, Jan, *Ren förmögenhetsskada – Särskilt vid vilseledande av annan än kontraktspart*, Juristförlaget, Stockholm 1987
- Kleineman, Jan, *Ersättningsgilla tredjemansskador – än en gång*, JT 2009-10, s 309
- Lagerström, Peter, *Företagsförsäkring*, tredje upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2007
- Lindmark, Dan, *Industrins Produktansvar Del I*, Norstedts förlag, Stockholm 1988
- Nilsson, Robert, Magisteruppsats, *Flygmotorfallet (NJA 1996 s. 68) och dess konsekvenser*, 2004
- Nydrén, Birger, *Till frågan om sakskada, Uppsatser om skadeståndsansvar och ansvarsförsäkring*, Jure Förlag, Stockholm 2012
- Olsen, Lena, *Ersättningsklausuler – Vite och andra avtalade ersättningar vid kontraktsbrott*, Nerenius & Santéus Förlag, Stockholm 1993
- Ramberg, Jan, *Köplagen*, första upplagan, Fritzes Förlag (Norstedts Juridik), Stockholm 1995
- Ramberg, Jan, Herre, Johnny, *Allmän köprätt*, sjätte upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2012
- Strömholm, Stig, *Rätt, rättskällor och rättstillämpning*, femte upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 1996
- Taxell, Lars-Erik, *Avtal och rättsskydd*, Åbo Akademi 1972

Taxell, Lars-Erik, *Skadestånd vid avtalsbrott*, Åbo Akademi 1993

Ullman, Harald, *Försäkring och ansvarsfördelning – om förhållandet mellan försäkring och kommersiella leverans- och entreprenadavtal*, Iustus Förlag, Uppsala 1999

Ullman, Harald, *Sakskada eller ren förmögenhetsskada – Var går gränsen i försäkringsrätten*, NTF 3/189, s. 189-197

Allmänna Bestämmelser

Allmänna Bestämmelser för totalentreprenader avseende byggnads, anläggnings- och installationsarbeten, ABT 06

Allmänna Bestämmelser för totalentreprenader avseende byggnads, anläggnings- och installationsarbeten, ABT 94

Intervjudeltagare

Anders Hjelm, Skadespecialist, Trygg-Hansa, 2013-01-28

Ulf Lundberg, Försäkringsjurist / Juridik-Sak, Länsförsäkringar, 2013-03-14

Bilaga 1: Intervjuer av försäkringsbolag

Nedanstående frågor har framförts via mail till representanter för olika försäkringsbolag i Sverige. Frågorna har sedan diskuterats såväl muntligen som via mail. De svar som finns redovisade i uppsatsen är ett sammandrag av de tillfrågades kommentarer.

- 1) Fäster ni något avseende vid uttalandet som gjordes avseende ren förmögenhetsskada i det s.k. Bensinfallet (NJA 1985 s. 641)?
- 2) Har Kärmjölfallet (Hovrätten över Skåne och Blekinges dom, T 2285-11) ändrat er inställning i föregående fråga?
- 3) Behandlar ni Vitesfallet (Svea hovrätts dom, T 1479-10) som gällande rätt?
- 4) Vilka för- och nackdelar ser ni med att behandla de olika domarna som gällande rätt?

Bilaga 2: Skadestånds- och vitesklausulen i ABT 94 och ABT 06

Vitesklausulen

1 § 5 kap ABT 94

För varje påbörjad vecka varmed entreprenören överskrider kontraktstiden eller den ändrade tid för färdigställandet som skall gälla enligt kapitel 4 § 2 eller 3, skall han utge vite enligt kontraktet. Vite kan även avtalas för överskridande av bestämd tid för utförande av viss del av entreprenaden. Därutöver är beställaren inte berättigad till skadestånd för förseningen.

3 § 5 kap ABT 06

För varje påbörjad vecka varmed entreprenören överskrider kontraktstiden eller den ändrade tid för färdigställandet som skall gälla enligt kapitel 4 § 2 eller 3, skall han betala vite enligt kontraktshandlingarna. Vite kan även avtalas för överskridande av den tid som bestämts för utförande av viss del av entreprenaden. Om vite avtalats är beställaren därutöver inte berättigad till skadestånd för förseningen.

Om beställaren före färdigställandet har tagit entreprenaden eller del därav i avsett bruk, skall vitet jämkas i skäligen mån. Jämkning skall även göras om beställaren har haft en icke oväsentlig ekonomisk nytta av annat ibruktagande av entreprenaden eller del därav.

Anspråk på vite skall framställas skriftligen till motparten senast tre månader efter entreprenadens godkännande. Anspråk på vite är förfallet, om det inte framställts skriftligen i rätt tid.

Skadeståndsklausulen

14 § 5 kap ABT 94

Part är skyldig att ersätta motparten skada som inte skall ersättas enligt bestämmelserna ovan i detta kapitel, om han varit vårdslös eller försumlig eller om skadan beror på fel för vilket entreprenören är ansvarig. Ersättningsskyldigheten är begränsad till 15 % av kontraktssumman. Denna begränsning gäller inte, om den ansvarige har försäkringsskydd till högre belopp. I sådant fall maximeras ersättningsskyldigheten till detta belopp jämte förekommande självrisk.

För skada på grund av avbrott eller störning i industriell produktion eller i betydande kommersiell verksamhet avseende upplåtelse av lokaler föreligger ingen ersättningsskyldighet.

De ansvarsbegränsningar som kan följa av denna paragraf gäller inte när part gjort sig skyldig till grov vårdslöshet.

11 § 5 kap ABT 06

Part är skyldig att ersätta motparten för sådan skada som inte skall ersättas enligt bestämmelserna ovan i detta kapitel, om han varit vårdslös eller om skadan beror på fel för vilket entreprenören är ansvarig. Ersättningsskyldigheten är begränsad till 15 % av kontraktssumman. Denna begränsning gäller inte, om den ansvarige har försäkringsskydd till högre belopp. I sådant fall maximeras ersättningsskyldigheten till detta belopp jämte förekommande självrisk.

För skada på grund av avbrott eller störning i industriell produktion eller annan kommersiell verksamhet föreligger ingen ersättningsskyldighet.

De ansvarsbegränsningar som följer av denna paragraf gäller inte när part gjort sig skyldig till grov vårdslöshet.